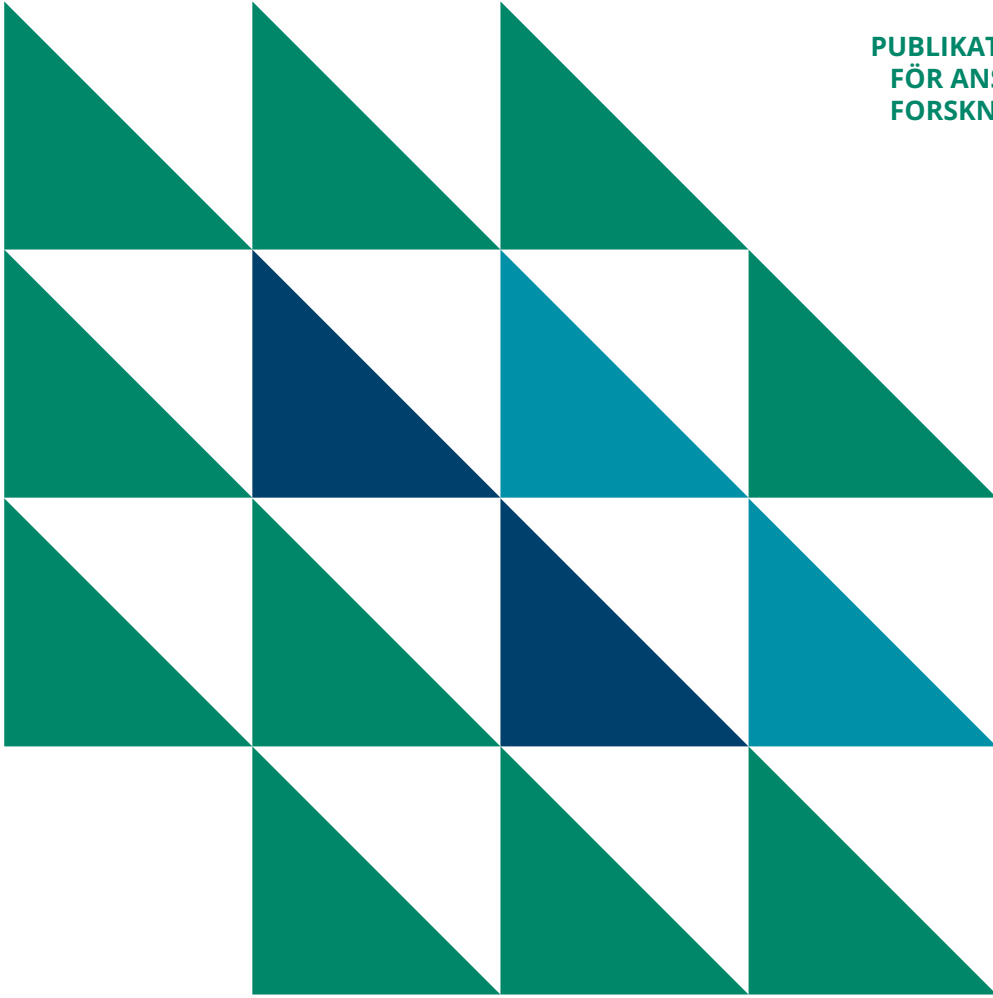

PUBLIKATIONSSERIE
FÖR ANSVARSFULL
FORSKNING 5:2024

REKOMMENDATIONER FÖR ÖPPEN UTBILDNING

PUBLIKATIONSSERIEN FÖR ANSVARSFULL FORSKNING

Publikationsserien för ansvarsfull forskning ger ut deklARATIONER, riktlinjer, studier, rekommendationer och andra dokument som rör öppenhet, ansvarsfullhet och tillgänglighet. Publikationerna behandlar även vetenskapskommunikation och samspelet mellan vetenskap och samhälle. Publikationsserien är inte en referentgranskad publikation. Publikationsserien ges ut av Delegationen för informations-spridning (TJNK) och Vetenskapliga samfundens delegation (TSV).

Rekommendationer för öppen utbildning

Publikationsserie för ansvarsfull forskning 5:2024

6:e årgången

FÖRFATTARE: Samordningen av öppen vetenskap, Vetenskapliga samfundens delegation

UTGIVARE: Delegationen för informationsspridning (TJNK) och Vetenskapliga samfundens delegation (TSV)

Helsingfors, 2024

ISSN: 2670-062X

ISBN: 978-952-5995-93-0

DOI: <https://doi.org/10.23847/tsv.891>

Detta verk är licensierat under en Creative Commons Erkännande 4.0 Internationell Licens: <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

INNEHÅLL

INLEDNING	4
KVALITETSKRITERIER FÖR ÖPPEN UTBILDNING	5
Del 1. Kvalitetskriterier för öppna lärresurser	5
Del 2: Kvalitetsrekommendation för öppna lärmeter	10
REKOMMENDATION GÄLLANDE UPPHOVSRÄTTSLIGA FRÅGOR SOM BÖR BEAKTAS VID ÖPPEN PUBLICERING AV LÄRRESURSER	15
Viktig grundläggande information	15
Öppna lärresurser – upphovsmannens synvinkla	15
Organisationens synvinkel	18
Studentens synvinkel	21
REKOMMENDATION OM TILLGÄNGLIGHET I ÖPPEN UTBILDNING	22
Del 1: Handbok om öppen tillgång till lärresurser	22
Del 2: Tillgänglighet i öppna lärmiljöer	31
REKOMMENDATION FÖR ANSVARSFULL ÖPPEN UTBILDNING	35
God vetenskaplig praxis och innehållens tillförlitlighet i öppen utbildning	35
Inkludering, jämställdhet och likabehandling i öppen utbildning	40
REKOMMENDATION OM MERITER FÖR ÖPPEN UTBILDNING OCH ÖPPNA LÄRRESURSER	43
Inledning	43
Principer som ska beaktas i meriterna	44
Lärarnas kompetensnivåer	45
Registrering av meriter	46
KOMPETENSKRAV FÖR ÖPPEN UTBILDNING	52
Användare av öppna lärresurser	52
Den som utarbetar öppna lärresurser	53
Den som påverkar öppen utbildning	53
REKOMMENDATION OM VERKTYG OCH PRAXIS FÖR ÖPPNA LÄRRESURSER	55
Så här kommer du i gång	55
När du börjar producera lärresurser	56
När du publicerar lärresursen	58
Organisationens perspektiv	60

INLEDNING

I **INLEDNINGEN TILL** *Policyn för öppen utbildning och öppna lärresurser*¹ planerades nationella rekommendationer för att precisera detaljerna i policyen. Dessa ska hjälpa organisationerna att genomföra åtgärderna i policyen och ge lärare och andra som deltar i anordnande av undervisning goda tips för att främja öppen utbildning samt utnyttja och utarbeta öppna lärresurser. I denna publikation har man sammanställt de rekommendationer som hittills har färdigställts.

Rekommendationerna är ordnade enligt de principer eller delpolicyer i policyen som de anknyter till. Även om varje rekommendation är ett självständigt verk, innehåller rekommendationerna många hänvisningar till varandra.

Rekommendationerna uppdateras i samband med uppdateringen av *Policyn för öppen utbildning och öppna lärresurser*. Uppdaterade versioner av rekommendationerna, liksom eventuella nya rekommendationer, kommer att inkluderas i framtida upplagor av denna publikation.

---

1 Öppen utbildning och öppna lärresurser. Policy och åtgärdsprogram för det finländska högskole- och forskarsamfundet 2021–2025. Delpolicyer 1 (Öppen tillgång till lärresurser) och 2 (Öppna lärmeter). Publikationsserien Ansvarsfull forskning 16:2022. <https://doi.org/10.23847/tsv.420> .

KVALITETSKRITERIER FÖR ÖPPEN UTBILDNING

DENNA REKOMMENDATION förtydligar den första principen i *Policyn för öppen utbildning och öppna lärresurser*. Den stipulerar att innehållets tillförlitlighet i undervisning och i de öppna lärresurser som utvecklats i samband med den samt andra kvalitetsfaktorer utvärderas parallellt med öppenheten.

DEL 1. KVALITETSKRITERIER FÖR ÖPPNA LÄRRRESURSER

Dessa anvisningar stöder granskningen av kvaliteten på öppna lärresurser ur perspektivet för öppenhet. Kvalitetskriterierna, som är i form av en checklista, är avsedda som hjälp för dem som skapar och använder öppna lärresurser samt för deras bakgrundsorganisationer:

- kvalitetskriterierna hjälper att skapa material av högre kvalitet med tanke på öppenheten
- kvalitetskriterierna hjälper användaren att bedöma kvaliteten när öppna lärresurser granskas
- kvalitetskriterierna ger bakgrundsorganisationerna ett verktyg för att främja utarbetandet och utvärderingen av öppna lärresurser som en del av den egna organisationens övriga anvisningar.

Anvisningarna stöder den första principen i policyn för öppen utbildning och öppna lärresurser, enligt vilken man utöver öppenhet måste bedöma kvaliteten på undervisningen och de öppna lärresurser som utvecklats i samband med den.

Anvisningarna fastställer fem olika kriterier och mer detaljerade delfaktorer för kvaliteten på öppna lärresurser. Kriterierna är:

- **Innehåll.** En öppen lärresurs av hög kvalitet har ett tillförlitligt innehåll.
- **Inlärnings- och undervisningsmetoder.** En öppen lärresurs av hög kvalitet möjliggör mångsidiga sätt att lära sig och undervisa.
- **Tillgång och tillgänglighet.** En öppen lärresurs av hög kvalitet är tillgänglig för alla och det är enkelt att få tillgång till den i alla situationer.
- **Sökbarhet och delning.** En öppen lärresurs av hög kvalitet är lätt att hitta och användaren vet på vilka villkor resursen kan spridas vidare.

- **Livscykel och möjlighet att bearbeta.** En öppen lärresurs av hög kvalitet upprätthålls och uppdateras regelbundet. Dessutom utnyttjas andra öppna material och praxis för gemensam utveckling då lärresursen utarbetas.

Delfaktorerna under varje kriterium har ordnats enligt olika nivåer – ett kryss i rutan visar att delfaktorn hör till öppna lärresurser på denna nivå. Delfaktorerna på den första nivån i samband med kvalitet beskriver de grundläggande egenskaper som en öppen lärresurs bör ha. Delfaktorerna på den andra nivån beskriver en mer utvecklad öppen lärresurs och den tredje nivån en avancerad öppen lärresurs.

Den internationella [TIPS-ramen för öppna lärresurser](#)² har använts som grund för anvisningarna. I anvisningarna har man i första hand fokuserat på kvalitetsfaktorer som är viktiga för öppenheten. Allmänna anvisningar särskilt om kvaliteten på webbgenomföringar och material i anslutning till dem finns till exempel i [eAMK:s kvalitetskriterier](#).³

När man gör upp och utnyttjar öppna lärresurser är det bra att bekanta sig med *Handbok om öppen tillgång till lärresurser samt Rekommendation om upphovsrättsliga frågor som ska beaktas vid publicering av öppna lärresurser*. Dessutom är det skäl att observera att öppna lärresurser utarbetas och utnyttjas endast i enlighet med Forskningsetiska delegationens anvisning [God vetenskaplig praxis](#)⁴. När det gäller att beakta öppna lärresurser i meriter, se *rekommendation om meriter för öppen utbildning och öppna lärresurser*.

---

2 https://www.cemca.org/ckfinder/userfiles/files/OERQ_TIPS_978-81-88770-07-6.pdf.

3 https://urn.fi/urn:nbn:fi:oyerfi-202209_00022672_2

4 <https://tenk.fi/sv/anvisningar-och-material/GVP-anvisningarna-2012>.

Tabell över kvalitetskriterier för öppna lärresurser				
Kvalitetskriterium	Delfaktorer i kvalitetskriteriet	Grundnivå	Utvecklad nivå	Avancerad nivå
INNEHÅLL	Lärresursen grundar sig på forskningsdata och uppfyller branschspecifika kvalitetskriterier.	X	X	X
	Upphovsrätten har beaktats i utarbetandet av lärresursen.	X	X	X
	I lärresursen nämns de källor som använts.	X	X	X
	Lärresursen innehåller tips och länkar till kompletterande material.		X	X
	Källorna i lärresursen är i huvudsak öppet tillgängliga.			X
	Lärresursen är referentgranskad.			X
INLÄRNINGS- OCH UNDERVISNINGSMETODER	Lärresursen beskriver dess inlärningsmål.	X	X	X
	Lärresursen och dess delar kan utnyttjas i många olika undervisningssituationer och lärresurser.	X	X	X
	Lärresursen föreslår med vilka metoder inläringen kan bedömas.		X	X
	Lärresursen lämpar sig för många slags lärande och inlärningsituationer.		X	X
	Lärresursen innehåller innehåll som främjar deltagande.		X	X

Tabell över kvalitetskriterier för öppna lärresurser				
TILLGÅNG OCH TILLGÄNGLIGHET	Lärresursen ska vara tillgänglig (se <i>Handbok om öppen tillgång till lärresurser</i>).	X	X	X
	Lärresursen innehåller de anvisningar som behövs för att använda den.	X	X	X
	Lärresursen har anpassats så att den motsvarar målgruppens behov.	X	X	X
	Lärresursen kan skrivas ut och användas offline.		X	X
	Lärresursen kan anpassas till olika användningssituationer.		X	X
	Lärresursen lämpar sig för mobilanvändning.			X
	Lärresursen beskriver dess tekniska begränsningar.			X
SÖKBARHET OCH DELNING	Lärresursen har publicerats på en öppen plattform som gör det möjligt att hitta lärresursen.	X	X	X
	Lärresursen beskriver hur den kan kopplas till befintliga studiehelheter eller läroplaner.	X	X	X
	Lärresursen och dess beskrivning innehåller en anmärkning om öppen licens.	X	X	X
	Lärresursen beskrivs så heltäckande som möjligt i Biblioteket för öppna lärresurser.		X	X
	Lärresursen beskriver för vilka användningssituationer den ursprungligen har skapats.		X	X
	Vid delning av lärresursen har öppna filformat prioriterats som gör det möjligt att återanvända den.		X	X
	Lärresursen innehåller eventuella affiliationsuppgifter och identifikationsuppgifter för upphovsmännen.			X
	Lärresursen har utarbetats med hjälp av program med öppen källkod.			X

Tabell över kvalitetskriterier för öppna lärresurser				
LIVSCYKEL OCH MÖJLIGHET ATT BEARBETA	Faktorerna för det innehåll som utnyttjas i lärresursen har angetts och tydligt separerats från varandra.	X	X	X
	Lärresursen anger en uppdateringscykel eller tidpunkt då innehållet inte är aktuellt eller borde kontrolleras.		X	X
	Lärresursen har utarbetats med hjälp av öppna material.		X	X
	Lärresursen innehåller information om hur man kan ge respons och föreslå förbättringar.		X	X
	Användningen av och responsen på lärresursen följs upp.			X
	Vid sidan av lärresursen har de filer som behövs för att redigera materialet delats (t.ex. textningsfiler för videor för översättning).			X

DEL 2: KVALITETSREKOMMENDATION FÖR ÖPPNA LÄRMETODER

Inledning

Med öppna lärmeter (Open Educational Practices) avses tillvägagångssätt som gör lärande och undervisning transparenta samt möjliga att sprida och vidareutveckla. Sådana metoder är till exempel öppna lärresurser som en del av lärande och undervisning, öppnande av metoder och undervisningsutbud för planering och anordnande av undervisning samt samskapande av undervisning tillsammans med undervisnings- och forskningspersonal, studerande och det övriga samhället.

Öppna lärmeter används redan nu i organisationernas vardag. Syftet med kvalitetsrekommendationen är att stödja detta och utveckla metoderna så att de blir allt öppnare. Rekommendationen är avsedd att hjälpa organisationer, lärare och lärande. I rekommendationen betonas de olika aktörernas aktiva roll i förverkligandet av öppna lärmeter. Gällande lärare och lärande betonas hur de genom sin egen verksamhet kan främja förverkligandet av öppna lärmeter i olika skeden av lärprocessen.

Organisationerna ansvarar för att möjliggöra de resurser och det stöd som behövs för att förverkliga metoderna, så att lärarna kan göra sin undervisning och tillhörande metoder öppna och högklassiga samt att involvera inlärarna i detta. Vad gäller organisationerna beskriver rekommendationen aspekter som härletts ur Policyn för öppen utbildning och som är centrala för att tillämpa öppna lärmeter av hög kvalitet i praktiken.

För lärarens och den lärandes del granskas kvaliteten i tabellerna nedan både genom lärprocesserna och genom fyra olika dimensioner: ansvar, tillgänglighet, jämlikhet och delningskultur. Denna rekommendation fokuserar uttryckligen på kvalitetsfrågor som rör öppenhet i utbildning.

Som bakgrunds- och stödmaterial i denna rekommendation har man använt Policyn för öppen utbildning och öppna lärresurser och de nationella kvalitetskriterier för digital pedagogik som uppstått inom Digivision 2030.

Organisationens roll i förverkligandet av kvalitet

Utgångspunkten för öppna lärmeter av hög kvalitet är en verksamhetskultur som möjliggör öppet lärande i organisationen, där det är smidigt för lärare och lärande att agera enligt principerna för öppenhet. Organisationen ansvarar för att förenhetliga och förankra olika metoder gällande till öppenhet. Nedan beskrivs faktorer som en organisation bör beakta för att stödja för öppen utbildning av hög kvalitet.

- Organisationen integrerar redan existerande policyer och anvisningar gällande bland annat tillgänglighet, jämlikhet och ansvar i kvaliteten på öppen utbildning.
- Organisationen säkerställer tillräckliga resurser för att förverkliga öppna lärmeter av hög kvalitet och gör det möjligt att använda arbetstid för att främja öppen utbildning.
- Organisationen säkerställer att stödtjänsterna har tillräcklig kompetens för att stödja förverkligandet av öppna lärmeter av hög kvalitet.
- Organisationen främjar koordinering av stödtjänster och internt samarbete.
- Organisationen ger utbildning i och anvisningar om öppna lärmeter så att högskolegemenskapen kan beakta dataskydd, upphovsrätt och andra motsvarande lagar, författningar och anvisningar.
- Organisationen beaktar möjligheten till lärmeter av hög kvalitet (t.ex. öppet delande av innehåll, gemensam utveckling över organisationsgränserna osv.) och främjar samt producerar kompatibla öppna system och program med öppen källkod.
- Organisationen beaktar öppna lärmeter av hög kvalitet i karriärvägar, vid rekrytering och annan meritering.
- Organisationen uppmuntrar sakkunniga inom öppen utbildning att nätverka över organisationsgränserna och att dela samt gemensamt utveckla öppna lärmeter av hög kvalitet.

Lärarens roll i förverkligandet av kvalitet

I tabellen nedan beskrivs öppna lärmeter ur lärarens synvinkel. Tabellen är gjord för att lärare ska kunna reflektera över sin egen verksamhet och utveckla lärmeterernas öppenhet samt för att organisationerna ska kunna avgöra vad de bör möjliggöra.

Genom sin verksamhet gör läraren det möjligt för den lärande att delta i och förverkliga öppna lärmeter på ett högklassigt sätt i sin egen verksamhet. I detta stöds läraren av en bakgrundsorganisation som skapar enhetliga metoder för att stödja förverkligandet av öppen utbildning samt erbjuder resurser och verktyg för att förverkliga öppen utbildning.

I tabellen granskas undervisningsprocessen (planering–genomförande–utvärdering–fortsatt användning) ur perspektivet öppna lärmeter genom fyra olika dimensioner av öppen utbildning: ansvar, tillgänglighet, jämlikhet och delningskultur.

Lärandeprocess utifrån öppen utbildning och lärometoder				
Lärarens	Planering	Genomförande	Utvärdering	Fortsatt användning
ANSVAR	<ul style="list-style-type: none"> Tar ansvar för planering och utveckling av undervisningen samt gör det möjligt för inlärarna att delta i detta så öppet som möjligt. 	<ul style="list-style-type: none"> Ser till att innehållen i undervisningen är ansvarsfulla, öppet tillgängliga samt genomför undervisningen. 	<ul style="list-style-type: none"> Ansvarar för transparens i utvärderingen. Ger anvisningar och möjliggör självutvärdering och kamratutvärdering för inlärarna. 	<ul style="list-style-type: none"> Möjliggör fortsatt användning av undervisningens innehåll och metoder för lärande och kollegor samt utvecklar dem aktivt själv. Ansvarar för upphovsrätten och licensieringen av egna och använda lärresurser.
TILLGÄNGLIGHET	<ul style="list-style-type: none"> Beaktar lagar och rekommendationer om tillgänglighet. Använder tillgängliga (lär)resurser som är öppna för alla. 	<ul style="list-style-type: none"> Följer lagar och rekommendationer om tillgänglighet. Tillhandahåller olika genomförandesätt med stöd av organisationen. Handleder och stöder inlärarna i tillgängligheten hos öppna lärometoder. 	<ul style="list-style-type: none"> Tillhandahåller utvärderingskriterier i tillgängligt format. 	<ul style="list-style-type: none"> Ansvarar för tillgängligheten hos metoder och material som vidareanvänds. Delar med sig av sina erfarenheter av att förverkliga tillgänglighet.
JÄMLIKHET	<ul style="list-style-type: none"> Beaktar i planeringen olika målgruppers lärande och deltagande. Använder (lär)resurser som är öppna för alla och anpassar vid behov resurserna enligt målgruppen. Utnyttjar erhållen respons och ger respons jämlikt. 	<ul style="list-style-type: none"> Tillhandahåller olika prestationssätt för olika målgrupper. 	<ul style="list-style-type: none"> Ser till att utvärderingskriterierna är opartiska och transparenta. 	<ul style="list-style-type: none"> Gör det möjligt att anpassa metoder och resurser för olika behov.
DELNINGSKULTUR	<ul style="list-style-type: none"> Anger tydligt öppenhetsnivån i till exempel lärmiljöer. Involverar inlärarna i planeringen. Utnyttjar gemensam utveckling i planeringen av undervisningen. 	<ul style="list-style-type: none"> Genomför undervisning och handledning med metoder som möjliggör ett aktivt aktörskap för inlärarna. Uppmuntrar och instruerar inlärarna att dela sina alster. 	<ul style="list-style-type: none"> Möjliggör kamratutvärdering samt gemensam utvärdering. 	<ul style="list-style-type: none"> Delar sina egna undervisningsmetoder i ett format som är sökbart och inkluderande.

Den lärandes roll i förverkligandet av kvaliteten

I tabellen nedan beskrivs öppna lärometoder ur den lärandes synvinkel. Med lärande avses i denna rekommendation en person som deltar i utbildning eller utnyttjar öppna läroresurser eller annan öppen utbildning. Den lärande ses här som en aktiv aktör, som genom sin egen verksamhet främjar genomförande av öppna lärometoder av hög kvalitet. Tabellen beskriver idealnivån, och i praktiken ska tabellen tillämpas enligt inläraernas mångfald. Stöd som fås från läraren, undervisningen och handledningen samt möjlighet att agera enligt principerna om öppenhet fungerar som stöd för den lärandes aktörskap.

När man granskar den lärandes roll i förverkligande av öppenhetens kvalitet är utgångspunkten att sätta lärandet i centrum. Den lärande planerar sin egen läroprocess genom att utnyttja möjligheter till öppen utbildning, såsom olika öppna lärometoder (t.ex. att använda öppna läroresurser som stöd för självstudier). Den lärande identifierar och utvärderar sitt kunnande samt söker öppet delade utvärderingskriterier som stöd för sitt lärande. Den lärande delar också öppet det kunnande hen tillägnat sig genom lärandet till exempel till andra studerande.

I tabellen granskas undervisningsprocessen (planering–genomförande–utvärdering–fortsatt användning) ur perspektivet öppna lärometoder genom fyra olika dimensioner av öppen utbildning: ansvar, tillgänglighet, jämlikhet och delningskultur.

Lärandeprocess utifrån öppen utbildning och lärometoder				
Den lärandes	Planering av läroprocessen	Genomförande av läroprocessen	Utvärdering av kunskande	Fortsatt användning av kunskande
ANSVAR	<ul style="list-style-type: none"> • Söker och rekommenderar pålitliga öppna läroresurser och nätkurser. 	<ul style="list-style-type: none"> • Utnyttjar öppna läroresurser i självstudier. 	<ul style="list-style-type: none"> • Utvärderar sitt eget och andras kunskande. 	<ul style="list-style-type: none"> • Deltar i utvecklingsarbetet för öppen utbildning. • Känner till lagar, principer och rekommendationer gällande utnyttjande av läroresurser. • Förstår vilka uppgifter om sig själv gällande lärande som finns tillgängliga och hur de kan utnyttjas.
TILLGÄNGLIGHET	<ul style="list-style-type: none"> • Känner till sina rättigheter gällande tillgänglighet. • Kan bedöma olika genomföranden eller läroresurser enligt de egna behoven. • Söker och rekommenderar tillgängliga öppna läroresurser och nätkurser. 	<ul style="list-style-type: none"> • Väljer ett genomförandesätt som är lämpligt för sig själv. 	<ul style="list-style-type: none"> • Begär utvärderingskriterier i tillgängligt format. • Ger respons på sina erfarenheter av att förverkliga tillgänglighet. 	<ul style="list-style-type: none"> • Delar sitt kunskande och sina alster i tillgängligt format.
JÄMLIKHET	<ul style="list-style-type: none"> • Söker och rekommenderar öppna läroresurser och nätkurser som lämpar sig för många olika typer av lärande. 	<ul style="list-style-type: none"> • Beaktar andra som deltar i undervisningen till exempel i öppna läromiljöer. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ger konstruktiv respons som beaktar mottagaren. 	<ul style="list-style-type: none"> • Delar sitt kunskande och sina alster i ett redigerbart format.
DELNINGSKULTUR	<ul style="list-style-type: none"> • Söker och rekommenderar tidigare alster i utbildningen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Utnyttjar kamratlärande som en del av sin läroprocess. • Dela med sig av bra metoder i sin läroprocess. 	<ul style="list-style-type: none"> • Utnyttjar kamratutvärdering som en del av utvecklingen av sitt kunskande. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kan dela sina alster och använda andras prestationer med respekt för upphovsrätten samt utnyttjar öppna licenser.

REKOMMENDATION GÄLLANDE UPPHOVSRÄTTSLIGA FRÅGOR SOM BÖR BEAKTAS VID ÖPPEN PUBLICERING AV LÄRRESURSER

DENNA REKOMMENDATION preciserar den andra principen i Policyn för öppen utbildning och öppna lärresurser, enligt vilken man i utveckling och användning av öppen utbildning och öppna lärresurser bör respektera upp-hovsrätten och övriga relevanta rättigheter. Syftet med rekommendationen är att lyfta fram god praxis som underlättar tillämpning av principen.

VIKTIG GRUNDLÄGGANDE INFORMATION

Vilket som helst verk som uppnått så kallad verkshöjd har upphovsrättsskydd. **Verkshöjd** uppnås om verket är ett resultat av upphovsmannens självständiga och egenartade kreativa arbete.

Om upphovsrätt och hur den uppkommer: <https://tekijanoikeus.fi/sv/tekijanoikeus/>

Fotografier, framföranden av verk (t.ex. föreläsningar), ljudupptagningar, videoinspelningar, kataloger, data-baser samt TV-och radiosignaler skyddas av närstå-ende rättigheter. Dessutom kan dessa även skyddas av upphovsrätten om de uppnår verkshöjd. I dessa fall tillfaller de närstående rättigheterna och eventuell upphovsrätt producenten, som kan vara en läroanstalt.

Upphovsmännens namn ska anges i enlighet med upp-hovsrättslagen och den öppna licensen. Användning av porträtt kräver tillstånd av personen ifråga.

ÖPPNA LÄRRESURSER – UPPHOVSMANNENS SYNVINKELA

Planera öppnandet

Planera öppnande av lärresurser i förväg:

- Var,
- hur och
- med vilka användarvillkor

en lärresurs eller en del av den ska öppnas.

Observera bland annat följande:

- **Du kan endast öppna material som du är upphovsman till eller som du fått tillgång till genom en licens (rätt att använda) som tillåter lika omfattande användning som licensen som du har tänkt använda för materialet som ska öppnas.** Om du till exempel ska publicera ditt material med CC BY-licens och använder andras material som illustration måste bilderna i ditt material vara licensierade med CC BY-licens.
- **Upphovsmannen beslutar om en läresurs öppnas med licenser.** Upphovsmannen har också rätt att överlåta upphovsrätten till sin arbetsgivare om inte annat har avtalats gällande rättigheterna redan innan läresursen producerats.
- **Om en läresurs har fler än en upphovsman krävs tillstånd av samtliga för att läresursen ska kunna öppnas.**
- **Ange de uppgifter gällande upphovsman och källa som användningstillståndet kräver.** Det är till exempel bra att för varje CC BY-licensierad bild meddela hur uppgifter om upphovsman och källa ska anges.
- **Studenter ska ge tillstånd till användning av deras material, till exempel texter eller bilder.**
  - Fråga om studenten vill anges som upphovsman till sina bilder eller sin text. Om studenten inte vill anges som upphovsman men du får tillstånd att använda materialet anonymt bör studentens namn och eventuella övriga personuppgifter avlägsnas.
  - Observera att ett fotografi, en video eller en ljudupptagning av en student är en personuppgift som kräver grund för behandling, såsom studentens godkännande.
- **Minimera hantering av personuppgifter.** Undvik att använda personuppgifter om det är möjligt att publicera en läresurs utan dem. Om du hanterar personuppgifter, tänk på att informera den som registrerats samt behandla uppgifterna lagenligt. Om hanteringen grundar sig på godkännande kan du på blanketten för godkännande ange de uppgifter den 12:e GDPR-artikeln förutsätter:
  - syftet med hanteringen av personuppgifter
  - uppgifternas förvaringstid
  - eventuell senare användning av uppgifterna
  - vart uppgifterna eventuellt överlåts
  - vem som är personuppgiftsansvarig.

Att öppna med hjälp av öppna licenser

Informera om användarvillkor i anslutning till materialet Ett bra sätt är att koppla en Creative Commons-licens, dvs. CC-licens, till materialet. Att använda en Creative Commons-licens underlättar omfattande bruk av lärresursen samt upphovsmännens meritering. Det är också bra att ge programvara motsvarande open source-licenser.

CC-licenser ger användarna rätt att använda materialet. Det finns mer eller mindre tillåtande licenser: man kan till exempel antingen förbjuda eller tillåta bearbetning eller kommersiellt bruk. Lärresursens upphovsmän kan fastställa användarvillkor med hjälp av en licens.

Se <https://creativecommons.fi/valitse/> (om att välja CC-licens; på finska) och <https://creativecommons.org/share-your-work/public-domain/freeworks/> (på engelska)

Om att ange CC-licens: <https://creativecommons.fi/lisenssien-kayttoohje/cc-lisenssin-merkitsemisohjeet/> (på finska)

En lärresurs upphovsman bestämmer med vilka CC-licenser materialet licensieras. Öppna CC-licenser är:

- **CC BY dvs. Erkännande (Attribution):** Upphovsmannen tillåter att andra kopierar, vidarebefordrar, sprider och presenterar verket samt bearbetade versioner av det förutsatt att man genom att länka hänvisar till upphovsmannen och verkets licens samt anger eventuella ändringar tydligt. Bearbetade versioner får inte inkräkta på egenarten hos den ursprungliga upphovsmannens verk.
- **CC BY-SA dvs. Erkännande (ByAttribution) och Dela lika (ShareAlike):** Upphovsmannen tillåter andra att kopiera, vidarebefordra, sprida och presentera verket samt bearbetade versioner av det förutsatt att man genom att länka hänvisar till upphovsmannen och verkets licens samt anger eventuella ändringar tydligt. Om en bearbetning publiceras ska det göras med samma licens. Bearbetade versioner får inte inkräkta på egenarten i den ursprungliga upphovsmannens verk.

CC-licenserna omfattar också licenser som begränsar fortsatt användning av verket. IckeKommersiell (NC)-villkoret begränsar användning av verket i kommersiella sammanhang, bland annat vid kommersiella utbildningstillfällen. IngaBearbetningar (ND)-villkoret i sin tur förhindrar bearbetningar verket. Material som licensierats med begränsande licenser är inte öppna lärresurser, eftersom användaren alltid per definition ska ha rätt att kopiera, förmedla, sprida och framföra en öppen lärresurs och bearbetningar av den. Även vid publicering av lärresurser med

mera begränsade användarrättigheter är CC-licenser ofta det mest praktiska sättet att klargöra vilka rättigheter användaren har att utnyttja materialet.

Det finns många goda skäl att använda en CC-licens som ger andra tillstånd att bearbeta materialet:

- Tillstånd att bearbeta gör det lättare att anpassa materialet, till exempel för en annan typ av studie-avsnitt eller kurs.
- Tillstånd att bearbeta gör det möjligt att översätta materialet till ett annat språk, vilket ökar dess användning internationellt.
- Tillstånd att bearbeta gör det möjligt att texta videoinspelningar och att ändra texterna till ljudinspelningar för ökad tillgänglighet.

Om en lärresurs upphovsman beslutar att helt eller delvis överlåta upphovsrätten till sin arbetsgivare kan ett beslut om att öppna materialet med en Creative Commons-licens fattas samtidigt. Om arbetsgivaren ges parallell upphovsrätt kan upphovsmannen också självständigt besluta att publicera sitt material genom att själv använda CC-licenser.

Lärresurser som samarbete

Om en lärresurs har fler än en upphovsman krävs tillstånd av samtliga för att lärresursen ska kunna öppnas.

Överenskommelse mellan lärare: Det lönar sig att redan i början av arbetet fundera över hur man ska avtala om rättigheterna så att de är så ändamålsenliga som möjligt för alla som deltagit i arbetet med materialet. En möjlighet är parallell upphovsrätt – ett avtal om helheten kan stötta vars och ens individuella användning bättre. Om inget har avtalats om bearbetning gäller rätten att bearbeta och använda endast den egna andelen separat från övriga medverkandes alster. Om lärarna avtalar om öppen licensiering av materialet med exempelvis en CC BY-SA-licens får de även rätt att bearbeta hela materialet.

ORGANISATIONENS SYNVINKEL

Överenskommelser i samarbeten mellan organisationer

Det lönar sig att på förhand avtala om öppen publicering av lärresurser samt om var de öppna lärresurserna ska publiceras (t.ex. på vilka webbplatser). Vid öppen publicering av gemensamt producerade lärresurser krävs alltid tillstånd av alla upphovsmän.

Upphovsrätten till text eller bild tillfaller den individuella lärare som har skrivit texten eller tagit bilden. En organisation kan avtala om upphovsrätt endast om upphovsrätten först har överlåtits till organisationen eller om organisationen fått tillstånd att använda

materialet och tillstånd att bevilja tredje part rätt att använda materialet. Om materialet CC-licensieras behöver inte rättigheterna överlåtas till organisationen.

För uppdatering av läresurser behöver organisationen även tillstånd att göra ändringar i materialet, vilket trygkas exempelvis genom en CC-licens som beviljar de nödvändiga rättigheterna. Ändringarna får inte inkräkta på egenarten i den ursprungliga upphovsmannens arbete, och de ska anges tydligt. Dessutom ska den ursprungliga upphovsmannen alltid anges.

När organisationer producerar läresurser tillsammans bör följande beaktas i planeringen:

- Om ett material produceras genom samarbete och det inte går att särskilja självständiga delar vars upphovsmän skyddas upphovsrättsligt är det viktigt att avtala om rättigheter gällande det gemensamt producerade verket. I gemensamt producerade läresurser förutsätter öppen publicering alltid tillstånd av alla upphovsmän.
- Om varje upphovsman skapar en självständig del som kan särskiljas från helheten och som skyddas upphovsrättsligt krävs att varje upphovsman ger minst tillräckliga användningstillstånd i relation till de avtalade villkoren för att öppna den aktuella läresursen. Först då kan helheten användas till det avsedda syftet.
- Det är bra att besluta om öppnande av läresurser projektspecifikt. Öppnande av läresurser garanterar arbetsgivaren nödvändig behörighet, och således är det inte nödvändigt att i det här fallet avtala om upphovsrätt i anställningsavtalen.
- I projekt där öppna läresurser produceras är det bra att klargöra om upphovsmannen/upphovsmännen använder CC-licenser för att öppna materialet eller om rättigheterna ska överlåtas från upphovsmannen/upphovsmännen till organisationen. När syftet är att producera öppet material behöver rättigheterna inte överlåtas till organisationen.
- I projekt som erhållit extern finansiering är det särskilt viktigt att se till att materialet har licensierats med en CC-licens som ger de nödvändiga tillstånden vad gäller alla som tagit fram material för projektet. Alternativt har rättigheterna gällande resultaten överlåtit till organisationen som erhållit finansieringen. Detta gäller anställda, besökare, studerande och till exempel deltagare i workshops. Om upphovsrätten inte överlåts krävs ett tillräckligt omfattande användningstillstånd av alla som tagit fram material för att materialet ska kunna användas till avsett ändamål.

Grundregler för överenskommelse:

Om ett projekt inkluderar flera organisationer avtalar organisationerna om hur projektets resultat ska användas samt om innehav och användning av de immateriella rättigheterna.

Varje organisation är skyldig att tillsammans med sina anställda, studerande och eventuella underleverantörer, frivilliga m. fl. avtala om hur de nödvändiga rättigheterna överläts till organisationen i så stor utsträckning att de avtalsmässiga åtagandena mellan organisationerna kan genomföras. Dessutom måste följande fastställas:

- tillstånd till och ansvar för att bearbeta och material som producerats gemensamt.
- användarvillkor med vilka materialet publiceras.

Användning av CC-licens är möjligt även gällande material som organisationer producerat tillsammans. Med ett avtal fastslås vilka som öppnar materialet, hur upphovsmännen anges och vilka CC-licenser som används.

Avtal mellan organisationer kan endast träffas om läresurserna är CC-licensierade eller om tillräckliga rättigheter till materialet på annat sätt har överlåtits åt organisationen:

Redan i planeringsstadiet är det bra att mellan lärare och organisation avtala:

- om organisationen endast får användarrättigheter eller även andra rättigheter
- i vilket syfte materialet används
- om rättigheterna överläts och i så fall för hur lång tid
- vad som gäller för eventuellt kommersiellt bruk, till exempel fortbildning
- vad som gäller vid delning och förmedling av material
- vem som har rätt att bearbeta materialet.

Samarbetsavtal för högskolor gällande öppna läresurser

I ett samarbetsavtal är det bra att fastställa:

- samarbetets syfte, mål och förverkligande
- användarvillkor för läresurser
- för eventuella gemensamma kurser:
  - hur gemensamma kurser förverkligas
  - vem som ansvarar för förverkligandet
  - hur många gånger och hur ofta (regelbundenhet) en kurs upprepas.

Dessutom bör man i avtalet fastställa vem som har rättigheterna till resultaten om det föds något nytt under läresursernas produktionsprocess. Exempelvis omfattas nya uppfinningar och varumärken av andra immateriella rättigheter, medan Creative

Commons-licenserna endast gäller upphovsrätten. Om inte annat avtalas innebär medgående att man gemensamt avtalar om användning av resultatet.

Dessutom är det bra att besluta om rättigheter för bearbetning och uppdatering av materialet:

- Vem får bearbeta eller uppdatera materialet?
- Vem ansvarar för att materialet uppdateras?
- Kräver bearbetning av materialet tillstånd från en annan organisation eller instans?
- Vem har rätt att använda uppdaterat eller bearbetat material?

STUDENTENS SYNVINKEL

Studenter innehar upphovsrätt till sina egna verk. Liksom när det gäller övriga upphovsmän till lärresurser avtalas även med studenter om ägande av lärresurserna såvida verkshöjden för det innehåll studenten producerat uppnås.

Studenter kan överlåta upphovsrätten till högskolan. Det är bäst att avtala om detta i planeringsstadiet och senast när kursen eller studieprojektet börjar. Studenterna bör få information om vilken typ av kurs det gäller och avtalsgrunden för immateriella rättigheter redan när de anmäler sig till en kurs. I alla händelser är det viktigt att upprätta avtalet innan materialet produceras, eftersom studenten själv också har rätt att hindra att det egna materialet öppnas och används. Om flera studenter har producerat material tillsammans krävs tillstånd från var och en. Tänk också på att medverka på en kurs där studenter producerar material inte får förutsätta överlåtelse av upphovsrätten.

Studenten kan även använda en CC-licens gällande det egna materialet om inte annat har avtalats genom kontrakt.

Studenten måste anges som upphovsman i enlighet med god sed när studentens andel framgår i en lärresurs. Rätt att bearbeta och uppdatera avtalas med studenten på samma sätt som med materialets övriga upphovsmän.

REKOMMENDATION OM TILLGÄNGLIGHET I ÖPPEN UTBILDNING

DENNA REKOMMENDATION STÖDER den tredje principen i Policyn för öppen utbildning och öppna lärresurser⁵, enligt vilken tillgängligheten hos öppna lärresurser ska beaktas vid utvecklingen av öppen utbildning och öppna lärresurser. Syftet med rekommendationen är att lyfta fram bra metoder som stödjer tillämpning av principen.

DEL 1: HANDBOK OM ÖPPEN TILLGÅNG TILL LÄRRESURSER

Vad är tillgänglighet?

Tillgänglighet innebär att så många som möjligt kan använda webbtjänster så enkelt som möjligt och att tillgänglighet beaktas i planeringen och genomförandet av tjänsterna.

En tillgänglig öppen lärresurs stöder studerandenas jämlikhet och delaktighet. I en tillgänglig öppen lärresurs är innehållet förståeligt och materialet är tekniskt lätt att använda både på webbplatsen och i mobila applikationer. Teknisk tillgänglighet täcker materialets läsbarhet med hjälp av assisterande teknik. Fysisk tillgänglighet har beaktats i samband med tillgänglighet i lokaler och miljö.

Ett tillgängligt innehåll är till nytta för en stor grupp människor. Tillgänglighet gynnar i synnerhet dem som har en konstaterad skada eller funktionsnedsättning. I en hälsoundersökning för studerande nämnde många läs- och koncentrationssvårigheter som kan underlättas med tillgängliga läromedel (Hälsoundersökning för högskolestuderande 2016).⁶

Personer som lider av tillfälliga begränsningar, såsom sjukdom, olycksfall eller störande miljöfaktorer, har nytta av att läroinnehåll finns tillgängliga i många olika former, till exempel som textad video. En studerandes begränsade språkkunskaper eller svaga IT-färdigheter förutsätter att läromaterialet är tillgängligt.

5 <https://doi.org/10.23847/isbn.9789525995381>.

6 https://1285112865.rsc.cdn77.org/app/uploads/2020/01/KOTT_2016-1.pdf.

Delområden för tillgänglighet

Tillgänglighet kan granskas med tanke på tekniskt genomförande, användarvänlighet samt ett innehålls tydlighet och begriplighet. En webbtjänst som är **tekniskt väl genomförd**, dvs. följer HTML-standarden och WCAG-anvisningarna, har en felfri och logisk källkod. En tekniskt väl genomförd tjänst fungerar bra med olika enheter och assisterande teknologier, såsom talstyrning och skärmläsningssystem.

Användarvänlighet innebär:

- att webbtjänstens användargränssnitt är tydligt
- att helheten är lätt att gestalta
- att navigeringen är tydlig
- att sidan, funktionen eller innehållet man sökt efter hittas smidigt.

I praktiken ska läresursens huvudsakliga innehåll alltså tydligt skilja sig från andra element. I digitala inlärningsmiljöer bör man också fästa uppmärksamhet vid navigering och namngivning av material, så att det är lätt för alla att studera i dem och göra det möjligt att fungera självständigt.

Att innehållet är begripligt är en central del av en tillgänglig webbtjänst och möjliggör inläring. Innehållet bygger på ett tydligt språk och logiska helheter. Olika studeranden har olika sätt att upptäcka och förstå den information som presenteras för dem, så att erbjuda innehåll på sätt som kan observeras med olika sinnen främjar det individuella lärandet. Studeranden som har en sensorisk funktionsnedsättning eller inlärningssvårigheter eller vars modersmål inte är svenska har särskilt nytta av att erbjudas alternativa material.

Reglering av tillgänglighet

Lagen om tillhandahållande av digitala tjänster (306/2019)⁷ fastställer miniminivån för webbtjänsters tillgänglighet (AA) utifrån WCAG 2.1. -standarden. Lagen grundar sig på Europeiska unionens direktiv (2016/2102) om tillgänglighet avseende offentliga myndigheters webbplatser och mobila applikationer som trädde i kraft 2.12.2016. Enligt direktivet ska alla digitala tjänster och s.k. publicerat material vara tillgängliga. I Finland övervakar Regionförvaltningsverket i Södra Finland att lagen följs. Lagen gäller organisationer som verkar som myndigheter (t.ex. yrkeshögskolor och universitet samt kommuner). Förutom myndigheterna gäller tillgänglighetskraven offentlighetsrättsliga inrättningar, sådana föreningar, organisationer och tjänster vars verksamhet stöds med offentliga medel, samt en del av tjänsteleverantörerna inom den privata sektorn (banker, försäkringsbolag).

7 <https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2019/20190306>

Innehållet på webbtjänster och webbplatser för myndigheter och offentligt rättsliga instanser ska uppfylla tillgänglighetskraven. Kraven gäller allt innehåll som publiceras på webben: text, bild, video och olika filer. Lagen gäller dock endast en del av de filer som delas eller visas på nätet: videor och ljudfiler som publicerats tidigare än 23.9.2020 samt dokumentfiler som publicerats tidigare än 23.9.2018 omfattas inte av lagen.

Enligt universitetslagen och yrkeshögskolelagen behöver lagen inte tillämpas på undervisning när en webbplats eller mobil applikation produceras i samband med undervisningen och används i en begränsad grupp för viss tid. Tillgänglighetskraven i lagen gäller inte heller direkta videosändningar.

Varje organisation som omfattas av lagens tillgänglighetskrav ska göra en tillgänglighetsutlåtande för sina webbplatser och mobila applikationer och publicera den på sin webbplats. Eventuella avvikelser från tillgänglighetskraven (t.ex. brister i tillgängligheten på webbplatser eller i Microsoft Office-dokument) och möjligheten att ge respons på tillgängligheten ska anges i tillgänglighetsutlåtandet.⁸

Hur tillgängliga är öppna lärresurser och inlärningsmiljöer ur den studerandes synvinkel i bästa fall?

Tillgänglighet är till för alla, eftersom den gör det lättare och smidigare för alla att använda läromedel och inlärningsmiljöer. Nästan oundvikligen uppstår situationer där de olika delfaktorerna i tillgängligheten är till nytta – till exempel hjälper en tillräcklig kontrast i lärresursen om användaren försöker läsa materialet i klart solljus.

I bästa fall är Design for All-planeringsprincipen tydlig i den tillgängliga öppna lärresursen och inlärningsmiljön. Enligt principen har man i lärresursen och inlärningsmiljön redan som utgångspunkt strävat efter att beakta mångsidiga studerandegrupper och användningssituationer, vilket för sin del stöder studerandenas jämlikhet och sociala delaktighet.⁹

Med tanke på användaren av den tillgängliga öppna lärresursen eller inlärningsmiljön är Design for All-principen till hjälp i följande frågor:

1. **Lärresursen och inlärningsmiljön kan användas på ett jämlikt sätt.** När lärresursen och inlärningsmiljön utarbetas säkerställs jämlika användningsmöjligheter. Till jämlika användningsmöjligheter hör till exempel att beakta olika enhetsmiljöer och nätförbindelser samt studerandenas varierande språkkunskaper. Jämlika användningsmöjligheter

8 <https://www.tillganglighetskrav.fi/lagar-och-standarder/om-tillganglighetsutlatande/>.

9 <http://designforall.org/>.

ter förhindrar också att studeranden eller studerandegrupper stämplas på ett visst sätt.

2. **Lärresursen och inlärningsmiljön kan användas flexibelt.** Det är möjligt att anpassa lärresursen eller inlärningsmiljön så att den motsvarar specifika behov samt tillgängliga enheter och program med olika individuella inställningar och egenskaper. I bästa fall kan det till exempel i samma material finnas alternativa delar som lämpar sig för olika inlärningssätt.
3. **Lärresursen och inlärningsmiljön är lätta att använda.** Lärresursen eller inlärningsmiljön är inte för komplicerade, utan de kan användas av studerande oberoende av tidigare erfarenhet, färdigheter, språkkunskaper, koncentration eller tillgängliga enheter och program.
4. **Man har förebyggt att man kan använda och förstå lärresursen och inlärningsmiljön på fel sätt.** När en studerande inte behöver fundera på felmeddelanden kan tiden läggas på att koncentrera sig på innehållet i lärresursen eller inlärningsmiljön. En tillgänglig lärresurs förhindrar eventuella missförstånd, varvid studerande kan vara säker på att de har tagit till sig innehållet på rätt sätt.
5. **Lärresursen och inlärningsmiljön uppmuntrar till att lära sig mer.** En tillgänglig lärresurs och en tillgänglig inlärningsmiljö ger goda inlärningsupplevelser och hjälper studerande att lära sig.
6. **Öppenheten sprider god tillgänglighetspraxis.** Om lärresurserna eller inlärningsmiljöerna är öppna kan man ta modell av goda exempel och utveckla dem vidare. På så sätt sprids god tillgänglighetspraxis för lärresurser och inlärningsmiljöer snabbt på bred front, vilket också hjälper studerandena.

Vad ska man göra om en studerande upptäcker brister i tillgängligheten till en lärresurs?

Redan användarupplevelsen kan synliggöra att en lärresurs är bristfälligt tillgänglig. En studerande kan till exempel märka att lärresursen inte kan användas utan mus eller att det saknas textning i den video som läraren delar. Studeranden kan också i vissa fall bedöma lärresursens tillgänglighet med samma verktyg som lärresursens upphovsmän, till exempel när man granskar färgkontrasten.

Det lönar sig att först ge respons på bristerna i tillgängligheten för den öppna lärresursen till den som skapat lärresursen eller till den lärare som använt den i sin undervisning. Om upphovsmannen eller läraren arbetar vid en högskola eller i en annan organisation där kraven på tillgänglighet gäller, är han eller hon skyldig att svara på responsen och erbjuda lärresursen i en form

som är lämplig för användaren. Även om tillgänglighetskraven inte gäller en lärresurs ger responsen honom eller henne möjlighet att förbättra sitt läromaterial.

Om den som skapat lärresursen eller den lärare som utnyttjat den inte svarar på responsen eller inte erbjuder en ersättande lärresurs, även om han eller hon enligt lagen borde göra det, lönar det sig att kontakta upphovsmannens eller lärarens bakgrundsorganisation. Bakgrundsorganisationen borde ha tillgång till antingen en webblänk eller e-post för tillgänglighetsrespons och svaret på responsen borde komma inom två veckor. Om svaret på responsen inte är tillfredsställande eller det inte kommer något svar alls, kan studeranden kontakta Regionförvaltningsverket i Södra Finland och lämna en begäran om utredning eller ett klagomål om brister i tillgängligheten.¹⁰

Hur beaktar du tillgängligheten?

Det är bra att beakta tillgängligheten redan när du planerar en lärresurs och det lönar sig att bearbeta lärresursen utifrån tillgängligheten. När du delar din öppna lärresurs ger du andra möjlighet att förbättra tillgängligheten till lärresursen.

Ett bra sätt att bekanta dig med tillgänglighet är:

1. att bekanta dig med tillgänglighetsanvisningarna
2. att använda tillgänglighetsegenskaperna hos de verktyg och miljöer som används
3. att beskriva lärresursens tillgänglighet och dess eventuella begränsningar
4. att lyssna på responsen och utveckla materialet utifrån responsen

---

10 Mer information om användarens rättigheter: <https://www.tillganglighetskrav.fi/dina-rattigheter/>.

Du kan beakta tillgängligheten i din lärresurs på följande sätt:

Hänsyn till tillgänglighet i lärresurser			
Ämne	Exempel på hur man beaktar	Mer information	Verktyg
Ett tydligt språk och begriplighet	<ul style="list-style-type: none"> Använd ett tydligt allmänspråk som alla studerande lätt kan förstå. Redogör för främmande termer som använts. 	<p>Institutet för de inhemska språken¹¹</p> <p>En tillgänglig webbttext¹²</p>	
Använd verktyg för att skapa en tydlig och logisk struktur	<ul style="list-style-type: none"> Dela in materialet under rubriker som beskriver materialet så att studeranden får information om lärresursens struktur. Utnyttja programvarans färdiga stilverktyg. Namnge länkarna på ett överskådligt sätt. 	<p>Anvisningar för tillgängliga dokument på webbplatsen Saavutettavasti.fi¹³</p> <p>eOppivas kurs: Tillgängliga dokument på webben¹⁴</p>	<ul style="list-style-type: none"> Använd en applikations egna stilverktyg för att skapa och kontrollera tillgängligheten
Icke-textuella element och alternativa presentations-sätt	<ul style="list-style-type: none"> Beakta text- och färgkontraster så att det ska vara så lätt som möjligt att upptäcka olika innehåll i materialet. Kontrollera att materialet även fungerar i svartvitt. Skriv beskrivande texter för icke-textuella element: bildtexter eller alternativa texter för bilder och textning, alternativ text eller bildtolkning för video- och audioupptagningar. 	<p>Bild och ljud¹⁵</p> <p>Lägga till undertexter¹⁶</p> <p>Lättlästa videor¹⁷</p> <p>I anvisningen Textning av videor främjar tillgängligheten tydliggörs skillnaderna mellan olika textningssätt (open eller closed captions)¹⁸</p>	<p>Tillgänglighetstillägg för webbläsare, till exempel NoCoffee-tilläggsdelen med Chrome</p> <p>Kontrollverktyg för kontraster¹⁹</p> <p>Det är lätt att göra en tillgänglighetsgranskning av videor (www.saavutettavasti.fi)</p>

11 <https://www.kotus.fi/>.

12 https://kaltura.hamk.fi/media/N%C3%A4in+kirjoitat+saavutettavaa+verkkoteksti%C3%A4/0_b20hi76r.

13 <https://www.saavutettavasti.fi/saavutettavat-asiakirjat/>.

14 <https://www.eoppiva.fi/koulutukset/saavutettavat-asiakirjat-verkossa/>.

15 <https://www.saavutettavasti.fi/kuva-ja-aani/>.

16 <https://support.google.com/youtube/answer/2734796?hl=fi>.

17 <https://selkokeskus.fi/selkokieli/selkokieli-videoissa/>.

18 <https://digipedaohjeet.hamk.fi/ohje/nain-tuotat-saavutettavan-videon/>.

19 <https://webaim.org/resources/contrastchecker/>.

Hänsyn till tillgänglighet i lärresurser			
Sökbarhet för material och dess innehåll	<ul style="list-style-type: none"> Beskriv i lärresursens metadata, vilket slags material det är fråga om, för vem det är avsett och hur tillgängligheten har beaktats. 	<p>Ordlista för tillgänglighetsmetadata²⁰</p> <p>Anvisningar för att lägga till metadata²¹</p>	Biblioteket för öppna lärresurser (aoe.fi)
Materialets användbarhet med olika enheter och miljöer	<ul style="list-style-type: none"> Använd filformat och lösningar som gör det möjligt för användaren att anpassa utformningen efter sina behov. 	Jämförelse av Epub och PDF-format (på engelska) ²²	
Utnyttja tillgängliga material	<ul style="list-style-type: none"> När du utnyttjar material som andra producerat i undervisningen ska du kontrollera att materialet är tillgängligt, t.ex. att det har textning. 		Du hittar tillgängliga läromedel t.ex. på Biblioteket för öppna lärresurser (aoe.fi)

Hur ansvarar organisationen för tillgänglighet och hur stöder organisationen tillgänglighet?

Lagstiftningen fastställer miniminivån för webbtjänsternas tillgänglighet. I Finland är det Regionförvaltningsverket i Södra Finland som övervakar att lagen följs, och webbplatsen tillganglighetskrav.fi, som upprätthålls av regionförvaltningsverket, stöder aktörerna.

Organisationen bedömer för vilka lärresurser tillgänglighetskraven gäller och vad kraven innebär i organisationens verksamhet. Tillgänglighetskraven behöver enligt den nuvarande lagstiftningen inte tillämpas när lärresursen används för en begränsad grupp på viss tid eller på försök.

Redan nu lönar det sig för organisationen att granska [tillgänglighetsdirektivet](#) (European Accessibility Act) som godkändes 2019.²³ Direktivet utvidgar kraven på nya produkter och tjänster, till exempel elektroniska böcker och enheter och program som används för att läsa dem. Målet är att direktivet ska införlivas i den nationella lagstiftningen senast 28.6.2022 och träda i kraft i juni 2025.

20 <https://wiki.eduuni.fi/display/CscOppimateriaalivaranto/Oppimateriaalien+metatietomalli#Oppimateriaalienmetatietomalli-saavutettavuus>.

21 <https://aoe.fi/#/materiaali/606>.

22 <https://daisy.org/info-help/time-to-use-the-modern-digital-publishing-format/>.

23 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019L0882&from=EN>.

Tillgänglighet kan ses som en del av den användarorienterade utvecklingen av tjänster så att den stöder inläringen och deltagandet. Tillgänglighet stöder en högklassig produktion och utnyttjande av lärresurser i organisationer.

I organisationens verksamhet beaktas de skyldigheter som lagen kräver och de anvisningar som utarbetats ur användarens och upphovsmannens synvinkel.

Organisationens åtgärder:

- Organisationen fastställer hur tillgänglighet förverkligas i dess verksamhet
- Organisationen ansvarar för åtgärderna i anslutning till tillgänglighet och ordnar de resurser som behövs för åtgärderna
- Organisationen stöder och ger anvisningar för fullgörandet av lagstadgade skyldigheter och erbjuder tillräcklig juridisk rådgivning
- Organisationen stöder kontinuerlig utveckling av lärresurser
- Organisationen utnyttjar och delar god praxis i genomförandet av tillgänglighet
- Organisationen satsar på att stärka personalens kunskaper om tillgänglighet
- Organisationen tar emot tillgänglighetsrespons och svarar på responsen inom 14 dygn

En organisation som stöder tillgänglighet väl har utöver de uppgifter som lagen förutsätter följande:

1. fastställda tillgänglighetsmål och kontinuerlig uppföljning av dem
2. anvisningar för utarbetande av tillgängliga lärresurser och bedömning av lärresursernas tillgänglighet (se föregående punkter i rekommendationen om användarens och upphovsmannens synpunkter)
3. introduktion i genomförandet av tillgänglighet för hela personalen och särskilt för experter på stöd för inläring och studier
4. stöd för lärresursernas upphovsmän vid utarbetande och användning av tillgängliga lärresurser
5. stöd för användare av lärresurser
6. dokument med anknytning till tillgänglighet (tillgänglighetsutlåtande, tillgänglighetsrespons) och de behandlingsätt som överenskommit för dem

Källor och mer information

- [Mer information på Regionförvaltningsverkets webbplats](#)²⁴
- [Skapa ett tillgänglighetsutlåtande](#)²⁵
- [Kommunförbundets tillgänglighetshandbok](#)²⁶

Mer information om hur tillgänglighet genomförs i olika former av läromedel:

- [Universal Design for Learning](#)²⁷
- [Webbinarium i webbmaterialen från Finlands E-Lärning center rf](#)²⁸
- [Material på engelska om tillgänglighet i utbildningsmaterial](#)²⁹

Exempel på god praxis och gemensamma anvisningar:

- [Högskolans tillgänglighetskriterier – ett verktyg för utvärdering av högskolans tillgänglighet, i synnerhet punkterna "Digital tillgänglighet" och "Undervisning och inläring"](#)³⁰
- [Tillgänglighet i video- och ljudmaterial i Moniviesti – Digitala tjänster \(jyu.fi\)](#)³¹
- [Celia. \(2021\). Anvisningar och tips om tillgänglighet i webb-innehåll: Tillgänglighetsdokument – PowerPoint](#)³²
- [Tillgängliga Dokument på Nätet. \(2021\). Tillgänglighet i PowerPoint-presentationer](#)³³

Tillgänglighet för en PDF-fil kan kontrolleras med olika verktyg:

- [Kontroll med Adobe Acrobat Pro: Bedömning av tillgänglighet \(Acrobat Pro\)](#)³⁴
- [Det engelskspråkiga bedömningsverktyget PAVE på nätet: PDF Accessibility](#)³⁵.

24 <https://www.tillganglighetskrav.fi/>.

25 <https://www.tillganglighetskrav.fi/tillganglighetsutlatande-2/>.

26 <https://www.kuntaliitto.fi/tilastot-ja-julkaisut/verkko-oppaat/saavutettavuusopas>.

27 <https://www.cast.org/impact/universal-design-for-learning-udl>.

28 <https://eoppimiskeskus.fi/webinaari-esimerkkeja-verkkomateriaalin-saavutettavuustyosta/>.

29 <https://inclusivepublishing.org/educator/>.

30 <http://www.esok.fi/oho-hanke/julkaisut/saavutettavuuskriteeristo>.

31 <https://moniviestin.jyu.fi/ohjeet/m3ohjeet/saavutettavuus>.

32 <https://www.saavutettavasti.fi/saavutettavasiakirjat/powerpoint/>.

33 https://www.eoppiva.fi/kurssit/saavutettavat-asiakirjatverkossa/#/lessons/zpnW1nvh4pO_hxuGo7k-GivZ3bqw2Sl.

34 https://helpx.adobe.com/fi/acrobat/using/create-verify-pdf-accessibility.html#check_accessibility_of_PDFs.

35 <https://pave-pdf.org/index.html?lang=en>.

DEL 2: TILLGÄNGLIGHET I ÖPPNA LÄRMILJÖER

Vad avses med tillgänglighet i öppen utbildning?

Syftet med öppen utbildning (Open Education) är att öka tillträdet till och medverkan i lärande för en bredare allmänhet och olika målgrupper genom att sänka hindren för lärande samt öka dess tillgänglighet, utbud och fokus på den lärande individen. Öppen utbildning möjliggör mångsidigare undervisning, lärande, informationsskapande, samskapande och delning samt kombinerar formella och informella utbildningsvägar.

Undervisning som är öppen för alla utgör en möjlighet till öppen utbildning. I *Polycyn för öppen utbildning och öppna lärresurser* inkluderar undervisning som är öppen för alla all sådan undervisning som är allmänt tillgänglig och som vem som helst kan delta i avgiftsfritt. Beviljandet av studieprestationer för undervisning som är öppen för alla kan vara avgiftsbelagt. Undervisning som är öppen för alla kan ske som närundervisning, distansundervisning eller hybridundervisning, till exempel med hjälp av olika öppna nätkurser.

Öppen utbildning och undervisning som är öppen för alla sker i en öppen lärmiljö. Allmänt taget är en lärmiljö en helhet som består av den fysiska eller digitala miljön, psykiska faktorer, sociala relationer och pedagogiska lösningar där undervisning, handledning, studier och lärande sker. Med öppen lärmiljö avses en miljö som är öppen för den lärande (digital eller byggd) och som med sin öppenhet möjliggör öppen utbildning.

Öppen utbildning förutsätter enligt definitionen att utbildningens tillgänglighet ökas. Tillgänglighet gällande öppen utbildning innebär att så många som möjligt kan använda (digitala) tjänster för öppen utbildning och öppna lärmiljöer så enkelt som möjligt, och att tillgängligheten beaktas vid planering och genomförande av dessa tjänster.

- Krav enligt lagen om tillhandahållande av digitala tjänster: [Lagar och standarder om tillgänglighet – Tillgänglighetskrav](#)³⁶
- [Lag om tillhandahållande av digitala tjänster \(306/2019\)](#)³⁷

Tillgänglighet inom öppen utbildning innebär att alla har jämlika möjligheter att delta i den öppna utbildningen i olika fysiska lärmiljöer. [Tillgänglighetsdirektivet \(2019/882\)](#),³⁸ som har tillämpats på den nationella lagstiftningen, förutsätter att den som tillhandahåller produkter och tjänster som är avsedda för

36 <https://www.tillganglighetskrav.fi/lagar-och-standarder/#lagen-om-tillhandahallande-av-digitala-tjanster>.

37 <https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2019/20190306>.

38 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019L0882>.

öppen utbildning för sin del beaktar tillgänglighetskraven vid anskaffningen av de produkter som omfattas av tillämpningsområdet. Också köpare av produkter och tjänster ska beakta tillgängligheten vid upphandling (Lag om offentlig upphandling och koncession § 71).³⁹

När man planerar användning av en öppen lärmiljö ska den som genomför utbildningen beakta inlärnarnas möjligheter att delta i undervisningen på ett tryggt sätt. Detta avser bland annat trygg användning av lokaler och redskap samt stöd för målinriktat lärande och tillräckliga resurser för att stödja den lärande. Utöver inlärnarna betjänar tillgängligheten hos öppna lärmiljöer även läraren.

Organisationen ska se till att inlärnarna som deltar i den öppna lärmiljön får omfattande information om begränsningar och villkor för tillgänglighet gällande till lärmiljön och undervisningen.

Syftet med minimikraven på byggnadens tillgänglighet är att främja jämlikheten mellan människor. Detta avser lika möjligheter att delta i olika samhällsfunktioner och utnyttja tjänster. Tillgänglighet i den byggda miljön (Markanvändnings- och bygglagen 132/1999, Allmänna förutsättningar för byggande 117 e §, Tillgänglighet)⁴⁰ styr byggandet av öppna lärmiljöer och även ändringar i användningsändamålet. Tillgänglighet underlättar användningen av lärmiljön och främjar lärandet för alla. Särskilt viktig är tillgängligheten för personer som tillfälligt eller permanent har rörelse- eller funktionshinder. I lokalerna ska man beakta bland annat bra akustik, nödvändiga ljud- och ljudöverföringssystem, ren inomhusluft, bra och bländfri belysning, tydliga material- och mörkhetskontraster samt oavbruten skyltning. En del av dessa ska beaktas även i digitala öppna lärmiljöer (t.ex. tillräcklig ljudåtergivningskvalitet). Digitala öppna lärmiljöer omfattas av tillgänglighetskraven i lagen om tillhandahållande av digitala tjänster.

- För närmare information om i synnerhet tillgänglighetskrav, se www.tillganglighetskrav.fi.

Organisationens handledning och stöd för öppen utbildning

Det primära ansvaret för tillgängligheten hos öppna lärmiljöer ligger hos den organisation som tillhandahåller lärmiljön. Högskolan ansvarar för hur man kan delta i undervisning som är öppen för alla och hur tillgänglig den byggda miljön och de digitala plattformarna samt tjänsterna är.

39 <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2016/20161397>.

40 <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990132>.

Organisationen säkerställer aktuella tjänster för alla som genomför och deltar i öppen undervisning. Organisationen ger stöd till dem som genomför öppen undervisning beträffande tillgängligheten hos läromedel på webben och i lärmiljöer. Stöd och utbildning erbjuds för att utveckla kvaliteten hos öppen utbildning med beaktande av olika öppna lärmiljöer och lärande individer.

Gemensam utveckling av öppna lärmeter och kamratlärande är en del av organisationens verksamhet. Inlärnarnas delaktighet i planering och genomförande av öppen utbildning och undervisning är en del av den gemensamma utvecklingen.

Organisationen stöder inlärnarna i identifiering och erkännande av kunnande som erhållits genom öppen utbildning genom att skapa anvisningar som stöder dessa metoder. Vid högskolor främjar undervisning, informationshantering och bibliotek tillsammans interoperabilitet hos öppna utbildnings- och samarbetsplattformar och programvaror samt tjänster för öppen utbildning. För identifiering och erkännande av kunnande håller en nationell anvisning på att utarbetas i en arbetsgrupp som undervisnings- och kulturministeriet sammankallat.

Lärare i öppna utbildningsmiljöer

Läraren främjar tillgänglighet inom öppen utbildning med utgångspunkt i sin egen kompetensnivå och får utbildning och stöd av sin organisation, sina samarbetsnätverk och kollegor. I takt med att kompetensen utvecklas får läraren tillgång till fler sätt att främja metoder för öppen utbildning och utöver de studerande påverka även till exempel andra lärare, sin organisation, olika nationella och internationella intressentgrupper inom undervisning och forskning samt det övriga samhället. Vid utvärdering av den egna kompetensen kan man utnyttja de nationella *Kompetenskraven för öppen utbildning*.

Läraren använder högskolans anvisningar om öppen utbildning när hen planerar och genomför sin undervisning. Läraren använder högskolans stödtjänster för att garantera öppen tillgänglighet i utbildningen.

I sin undervisning utvärderar och utvecklar läraren tillgängligheten i den öppna utbildningen tillsammans med stödtjänsterna samt involverar inlärnarna i planeringen och genomförandet av undervisningen samt i utvärderingen och utvecklandet av den.

Lärande individer i en öppen lärmiljö

Det ligger i alla lärandes intresse att öppen utbildning som beaktar tillgänglighet möjliggörs. Vid anmälan till undervisning som är öppen för alla ska den lärande få övergripande information om vilka villkor och begränsningar som kan gälla för den öppna undervisningen. En öppen lärmiljö kan vara en digital eller byggd

miljö som är öppen för den lärande. Ett bra exempel är projektet STEAM som Åbo stad skapat i samarbete med högskolorna.

Lärandes hinder för att delta i öppen undervisning kan vara mångahanda. En lärande med rörelsenedsättning är någon som använder bland annat rullstol, rollator eller något annat rörelsehjälpmedel samt en lärande som har begränsningar i användningen av armarna. Rörelsehjälpmedlet kan vara manuellt eller elektriskt. En lärande med funktionsnedsättning har utmaningar vad gäller att se, höra, minnas, förstå eller uppfatta. (Tillgänglighet, Miljöministeriets anvisning om byggnadens tillgänglighet 2018.)

Den lärande känner själv bäst till sina hinder för lärande och deltagande och ska ha möjlighet att få information och stöd om tillgängligheten till den öppna utbildningen och den öppna lärmiljön när hen anmäler sig till studierna och under studierna. Den lärande ska ha möjlighet att få information och stöd som gör att hen kan göra sina öppet delade alster tillgängliga.

Den lärande kan i mån av möjlighet delta i planering och genomförande av öppen utbildning. Den lärande kan ge respons på brister som hen observerat i tillgängligheten i öppna lärmiljöer till den organisation som ansvarar för dem.

REKOMMENDATION FÖR ANSVARSFULL ÖPPEN UTBILDNING

I DEN NATIONELLA Policyn för öppen utbildning och öppna lärresurser fastställdes att den nationella Samordningen av öppen vetenskap ska ta fram en rekommendation om öppen undervisning och öppna lärresurser som beaktar inlärarnas mångfald och innehållets mångfald. Syftet med rekommendationen är att ge råd om bra metoder för att göra öppen utbildning och öppna lärresurser mer ansvarsfulla. Rekommendationen preciserar i synnerhet följande punkter i policyn:

- Princip 1, enligt vilken tillförlitligheten hos undervisningen och innehållet i öppna lärresurser som utvecklats i samband med undervisningen utvärderas som en faktor som bidrar till kvaliteten.
- Princip 2, enligt vilken man vid utveckling och användning av öppen utbildning och öppna lärresurser respekterar etisk praxis.
- Princip 3, enligt vilken man vid utvecklingen av öppen utbildning och öppna lärresurser beaktar att de lämpar sig för många olika slags lärande individer.

Utöver policyn grundar sig rekommendationen på [UNESCO:s rekommendation om öppna lärresurser](#),⁴¹ [Forskningsetiska delegationens anvisning God vetenskaplig praxis \(GVP\)](#)⁴² och [Lärarens yrkesetik och yrkesetiska principer \(på finska, OAJ\)](#).⁴³ Under denna rekommendations beredningsskede ordnades två workshoppar, och det då insamlade materialet har utnyttjats vid utarbetandet.

GOD VETENSKAPLIG PRAXIS OCH INNEHÅLLENS TILLFÖRLITLIGHET I ÖPPEN UTBILDNING

Vad är god vetenskaplig praxis?

Enligt de europeiska forskningsetiska anvisningarna är grundprinciperna för god vetenskaplig praxis (engelska: research integrity) tillförlitlighet, ärlighet, uppskattning och ansvarstagande.

41 <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-open-educational-resources-oer>.

42 <https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytanto-htk>.

43 <https://www.oaj.fi/tyoelamaopas/opetustyon-eettiset-periaatteet2/opettajan-arvot-ja-eettiset-periaatteet/>.

God vetenskaplig praxis består av förfaranden (engelska: good research practices) som säkerställer att god vetenskaplig praxis förverkligas under hela den vetenskapliga verksamhetens livscykel. Förfarandena är till exempel:

- att planera, genomföra och dokumentera den vetenskapliga verksamheten med omsorg och i mån av möjlighet enligt principerna för öppen vetenskap
- att främja öppenhet hos forskningsmaterial och vidareanvändning av dem i mån av möjlighet
- att kommunicera ärligt och öppet om den vetenskapliga verksamheten oberoende av publikationsform eller publikationskanal
- att respektera det arbete som utförs av andra inom vetenskapssamfundet, ge andras prestationer det värde de förtjänar och hänvisa till andras publikationer på lämpligt sätt.

God vetenskaplig praxis ska inte bara iakttas inom forskning, utan även vid arbete som lärare och handledare, och den gäller också undervisningsmaterial.

Inlärarens perspektiv

Information är mer lättillgänglig när utbildning görs öppet tillgänglig genom till exempel öppna lärresurser. Öppna lärresurser eller öppna studieavsnitt (t.ex. en öppen nätkurs eller närundervisning som är öppen för alla) är ofta planerade med tanke på en bredare publik, vilket ökar förståelsen av forskningsbaserad kunskap. Dessutom möjliggör öppen tillgång vidareutveckling och bearbetning av information och underlättar därmed tillämpningen av den.

Det kan dock vara svårt för inläraren att identifiera när till exempel en öppen lärresurs innehåller tillförlitlig information. Om lärresursen presenterats i mycket koncis form har det kanske inte varit möjligt att inkludera motiveringar eller andra bevis som är väsentliga i forskning. Även om motiveringar och bevis skulle finnas med kan det krävas mycket förhandskunskap för att förstå dem. Ytterligare en utmaning kan vara att avgöra om lärresursen innehåller föråldrad information.

Bedömning av tillförlitligheten hos en öppen lärresurs eller ett öppet studieavsnitt underlättas om det i lärresursen eller studieavsnittet anges vilka källor innehållet baserar sig på. Utmaningen är dock att alla källor ännu inte är öppet tillgängliga, vilket kan göra det svårt för inläraren att bekanta sig med dem.

Tjänster som till exempel Biblioteket för öppna lärresurser erbjuder en möjlighet att utvärdera lärresurser. Sådana öppet tillgängliga omdömen kan underlätta identifieringen av tillförlitlig information. Det är dock bra att komma ihåg att recensionerna också kan vara ensidiga eller till och med sprida felaktig information. Det är bra om inläraren kan känna igen när utvärderarens

egen uppfattning baserar sig på tillförlitlig information, det vill säga när det är fråga om äkta sakkunniggranskning.

Användning av öppna lärresurser och annan öppen utbildning kräver att alltså inläraren har mångsidiga färdigheter för att bedöma innehållets tillförlitlighet. Om inläraren dessutom vill vidareanvända och tillämpa till exempel öppna lärresurser, är det bra att veta hur upphovsmännens arbete ska respekteras. Det är till exempel inte ansvarsfullt att endast använda sådant ur lärresursen som stöder ens eget perspektiv.

Om inläraren misstänker att en öppen lärresurs eller ett studieavsnitt knutet till en högskola eller någon annan forskningsorganisation bryter mot god vetenskaplig praxis, kan hen anmäla kränkningen skriftligt till rektorn. Anmälan ska specificera vilken typ av kränkning av god vetenskaplig praxis det är fråga om, och misstanken ska motiveras. Anmälan kan inte göras anonymt.

- [Blankett för anmälan om misstanke om kränkning av god vetenskaplig praxis \(Forskningsetiska delegationen\)](#)⁴⁴

Inläraren kan själv delta i skapandet av en öppen lärresurs till exempel i samband med ett studieavsnitt. Då är det bra om hen bekantar sig med de råd som ges ur lärarens synvinkel om hur man kan öka lärresursens tillförlitlighet. Dessutom är det bra att inläraren bekantar sig med Rekommendationen gällande upphovsrättsliga frågor som bör beaktas vid öppen publicering av lärresurser som utarbetats av Samordningen av öppen vetenskap och som ger råd om till exempel hur man avtalar om upphovsmannaskapet för lärresursen.

Lärarens perspektiv

När man främjar öppen utbildning är det bra att göra det så enkelt som möjligt att bedöma tillförlitligheten hos den öppna lärresursen eller det öppna studieavsnittet. Därför måste ursprungskällorna och upphovsmännen lyftas fram i öppna lärresurser och studieavsnitt. Om det finns öppet tillgängliga originalkällor lönar det sig att särskilt lyfta fram dem, så att användaren av lärresursen kan kontrollera informationen om hen vill. Tillförlitligheten ökas också genom information om vilka lärresurser eller studiekurser man kan lämna respons på.

- [Att komma överens om upphovsmannaskapet till vetenskapliga publikationer \(Forskningsetiska delegationen\)](#)⁴⁵

Eftersom i synnerhet öppna lärresurser kan få stor spridning är det bra att ange särskilt när lärresursen producerats om den

44 https://tenk.fi/sites/default/files/2023-09/Blanket%20f%C3%B6r%20anm%C3%A4lan%20om%20misstanke%20om%20GVP-kr%C3%A4nkning%20_20230906.pdf

45 https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/TENK_suositus_tekijyys.pdf.

behandlar ny eller snabbt föränderlig information. Om man på förhand vet när en lärresurs inte längre är tillförlitlig, är det bra att ange en uppskattning av när den föråldras.

På en plattform som Biblioteket för öppna lärresurser är det också möjligt att uppdatera öppna lärresurser. Öppna lärresurser kan vid behov uppdateras av någon annan än dess upphovsman.

Det är bra att låta en kollega som är insatt i ämnet sakkunnig-granska lärresursen eller planen för det öppna studieavsnittet. Tillförlitligheten hos öppna lärresurser eller studieavsnitt ökas också om processen har öppnats till exempel genom att ange vilka forskningsdata eller bevis en resurs baserar sig på. Det är också bra att lyfta fram betydande avvikande ståndpunkter öppet.

När man ordnar undervisning som är öppen för alla är det bra att komma ihåg att deltagarna inte nödvändigtvis har samma vetenskapliga läskunnighet som examensstuderande.⁴⁶ Om det är möjligt är det bra att inkludera vetenskapsfostran i undervisningen. Vid sidan av undervisningen kan till exempel frågor väckas om vilken information som redan är välgrundad, och vilken som ännu är osäker.

Ofta utarbetas öppna lärresurser och öppna studieavsnitt i samarbete med till exempel andra lärare eller egna studerande. Då ska man redan i planeringsskedet komma överens om upphovsmannaskapet och ansvaret till exempel för uppdatering av lärresursen. Det är lärarens ansvar att se till att särskilt de lärande förstår vilka rättigheter och ansvar som är förknippade med lärresursernas upphovsmannaskap och eventuell överlåtelse av nyttjanderätter. Närmare anvisningar om samarbete och i synnerhet öppna lärresurser som utarbetats tillsammans med inlärarna finns i [Rekommendationen](#) gällande upphovsrättsliga frågor som bör beaktas vid öppen publicering av lärresurser som utarbetats av Samordningen av öppen vetenskap.

Läraren kan vara anordnare av öppna studieavsnitt eller upphovsman till öppna lärresurser, men även till exempel själv utnyttja öppna lärresurser. Då är det bra att bedöma tillförlitligheten hos den lärresurs hen använder på samma sätt som en lärande.

---

46 "Vetenskapsfostran är strukturerad och målinriktad verksamhet som stärker människornas och samhällets vetenskapskunnande och vetenskapliga kapital genom utbildning och kommunikation. Vetenskapskunnande syftar på hantering av forskningsresultat, inhämtande av tillförlitlig information, kritiskt tänkande och grundläggande färdigheter för lärande. Vetenskapskunnandet omfattar även en förståelse för resultat, uppgifter och innebörd inom olika vetenskapsområden. Vetenskapligt kapital i sin tur är människornas och samhällets åsikter, erfarenheter, synsätt och resurser relaterade till vetenskap som formas över tid." [Vetenskapligt kunnande ändrar världen. Rekommendationer om vetenskapsfostran](https://doi.org/10.23847/isbn.9789525995435) (<https://doi.org/10.23847/isbn.9789525995435>).

Organisationens perspektiv

Organisationens anseende förbättras av att öppna lärresurser och studieavsnitt som skapats av personer som är affilierade till organisationen bygger på tillförlitlig, forskningsbaserad kunskap. Därför är det skäl att i organisationen bygga upp stödprocesser som ökar tillförlitligheten hos öppna lärresurser och undervisning som är öppen för alla. Sådana stödprocesser kan till exempel omfatta sakkunniggranskning av öppet tillgängliga lärinnehåll eller regelbundna uppdateringscykler av öppna lärresurser. Om organisationen ger en anställd ansvar för att uppdatera sina lärresurser regelbundet, ska detta beaktas genom möjlighet att använda arbetstid för uppdatering eller med en separat ersättning. Om organisationen behöver överföra rättigheter till exempel för uppdatering av öppna lärresurser, ska den vid behov se till att överföringen av rättigheterna kompenseras.

Det är bra om organisationen tillhandahåller anvisningar om vilka metadata som underlättar bedömning av tillförlitligheten hos en öppen lärresurs eller ett öppet studieavsnitt. Sådana metadata är till exempel nödvändiga uppgifter om upphovsmän, inklusive upphovsmännens ORCID-nummer och affilieringar samt andra betydande bindningar, samt uppgifter om när lärresurserna föråldras. Det är också bra om organisationen tillhandahåller anvisningar och modellavtal om upphovsmannaskap och ansvar för öppna lärresurser som utarbetas i samarbete.

Organisationens namn skapar en bild av tillförlitligheten hos en öppen lärresurs eller ett öppet studieavsnitt. Därför ska organisationen marknadsföra i synnerhet öppna lärresurser och studiekurser som är gjorda av personer som är affilierade till organisationen och som har ansetts vara tillförlitliga och av god kvalitet vid sakkunniggranskning. Organisationen ska också gärna göra det möjligt för lärarna att profilera sig som upphovsmän till öppna lärresurser av hög kvalitet och som anordnare av öppen utbildning av hög kvalitet samt att stödja detta genom meriteringspraxis.

Organisationen har skäl att utse en ansvarig instans som inlära- ren kan kontakta om hen tvivlar på tillförlitligheten hos öppna lärresurser och studieavsnitt utarbetade av personer som är affilierade till organisationen. Den ansvariga instansen kan till exempel vara densamma som behandlar GVP-överträdelser i organisationen. Det är bra att ha öppet tillgänglig information om den ansvariga instansen och om hur man kontaktar den. Dessutom är det viktigt att organisationen funderar på processen kring hur man undersöker misstankar och hur man svarar på de misstankar som visat sig vara befogade.

Organisationen ska gärna erbjuda handledning om hur man hittar och utnyttjar tillförlitliga öppna lärresurser och studieavsnitt samt hur man utarbetar dem (t.ex. undervisning i referenspraxis).

Det är särskilt bra att erbjuda handledning för studerande som vill göra sina egna utbildningsalster öppet tillgängliga. Det är bra om organisationen har tillgängliga öppna lärresurser, öppna webbkurser och/eller undervisning som är öppen för alla gällande informationskompetens och vetenskaplig läskunnighet samt bedömning av tillförlitligheten hos information.

INKLUDERING, JÄMSTÄLLDHET OCH LIKABEHANDLING I ÖPPEN UTBILDNING

Vad är inkludering?

I lärarens yrkesetiska principer betonas bland annat respekten för inlärarens människovärde samt främjandet av jämställdhet mellan könen och likabehandling. En viktig faktor för att främja likabehandling av lärande är att se till att tjänsterna är tillgängliga, det vill säga att tjänsternas tekniska egenskaper gör det möjligt för alla eller så många som möjligt att använda dem utan hjälp av andra och även eventuellt med hjälp av hjälpmedel. Samordningen av öppen vetenskap har publicerat en egen rekommendation för tillgängligheten i öppen utbildning och i synnerhet öppna lärresurser.

Om tillgänglighet beskriver ett slags miniminivå för främjande av likabehandling, avser man med inkludering en aktivare förändring av ojämlika strukturer så att de stöder likabehandling och mångfald. Begreppet inkludering förekom för första gången i Salamanca-konventionen 1994, som fastslog att alla ska ha rätt till att gå i en vanlig skola, oavsett eventuellt behov av stöd. FN:s fjärde SDG-mål för hållbar utveckling uppmanar till att garantera en inkluderande, rättvis utbildning av god kvalitet och uppmuntrar möjligheter till livslångt lärande för alla. Motsatsen till inkludering är exkludering, där till exempel en lärande på grund av individuella behov av stöd utesluts från den vanliga undervisningen.⁴⁷

UNESCO:s rekommendation för öppna lärresurser lyfter fram en inkluderande och jämlik tillgång till öppna lärresurser av hög kvalitet som ett centralt mål. Mer specifikt uppmanar rekommendationen till att utveckla öppna lärresurser som är könsmedvetna och anpassade till lokala kulturer och språk samt att säkerställa jämställdhet, icke-diskriminering och inkludering i policyer gällande öppna lärresurser. I lärresurserna kan inkludering synas till exempel i människors mångfald i illustrationer.

47 Salamanca-avtalet, 1994: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427>.
Det fjärde SDG-målet: <https://www.globalamalen.se/om-globala-malen/mal-4-god-utbildning-alla/>.

Takala, Lakkala, Äikäs: "Inklusiivisen kasvatuksen monet mahdollisuudet", 2020, s. 15. I *Mahdoton inklusio*, 2020, red. Takala, Äikäs och Lakkala, Jyväskylä.

Inlärarens perspektiv

Öppnande av utbildning ökar i princip dess jämlikhet, eftersom öppen tillgång gör det möjligt för fler personer att lära sig till exempel genom att göra utbildning oberoende av tid och plats. På så sätt gör öppnande av utbildning det lättare för till exempel invånare i glesbygden eller personer med nedsatt rörelseförmåga.

Öppnande av utbildning inbegriper också idén om att engagera inlärarna till exempel i planeringen av ett studieavsnitt. Detta gör det möjligt att skraddarsy till exempel studieavsnitt eller lärresurser för en viss målgrupps behov. Vid behov kan man till exempel lägga till textning på olika språk eller teckenspråkstolkning till öppna lärresurser i videoformat utan särskilt tillstånd av lärresursens upphovsmän.

Även om öppen utbildning gör det lättare att anpassa innehållet till inlärarnas olika behov, garanterar till exempel inte enbart öppna lärresurser lärandet. En del lärande kan ha behov av interaktiv undervisning utöver öppna lärresurser.

Alla öppna lärresurser eller studieavsnitt kan inte göras lämpliga för alla om de kräver förhandskunskaper eller färdigheter som inte alla har. Därför är det bra om inläraren får veta vilken utgångsnivå och vilka förutsättningar som behövs för den öppna lärresursen eller det öppna studieavsnittet. Då kan inläraren bättre avgöra om lärresursen eller studiekursen lämpar sig för hen.

Öppen utbildning omfattar även att utnyttja öppna lärmiljöer. En öppen lärmiljö möjliggör till exempel öppna diskussioner lärande emellan om de ämnen som ska behandlas. Sådana öppna diskussioner kan bidra till att skapa en känsla av delaktighet. Det är dock bra att beakta att känsliga ämnen kan kräva att öppenheten i diskussionen begränsas.

Lärarens perspektiv

Som ett första steg i främjandet av inkludering i öppen utbildning är det viktigt att läraren ser till att de öppna lärresurser som hen själv tagit fram eller använt i undervisningen är tillgängliga. Det finns också skäl att säkerställa tillgängligheten i de öppna lärmiljöer som används. Anvisningar för säkerställandet av tillgänglighet finns i *Rekommendationen om tillgänglighet i öppen utbildning* som utarbetats av Samordningen av öppen vetenskap.

Läraren ska vara medveten om vad inkludering, könsmedvetenhet och köns- och sexualitetsmångfald innebär. Läraren kan till exempel undvika att använda exkluderande språk, framför allt när hen behandlar sensitiva ämnen. Vid planering av öppna lärresurser eller studieavsnitt är det bra att beakta inkludering till exempel när man väljer undervisningsmetoder. Detta förut-

sätter framförallt att målgruppen och nivån på det ämne som ska undervisas fastställs. Beträffande lärresurser är det bra att anteckna målgruppen och nivån i metadata, så att inläraren kan välja den lärresurs som passar just hen.

I främjandet av inkludering lönar det sig att utnyttja idén om samskapande, som kännetecknar öppen utbildning, där man tillsammans till exempel finslipar en öppen lärresurs så att den blir mer inkluderande. Det lönar sig i synnerhet att engagera inlärarna i att anpassa öppna lärresurser och studiekurser till behoven hos just deras referensgrupp.

Organisationens perspektiv

Enligt lag har organisationen huvudansvaret för att jämställdhet, likabehandling och tillgänglighet förverkligas även inom öppna utbildningar, och organisationen ansvarar också för att resursallokeringen för detta är tillräcklig. Inkluderings- och jämställdhetsperspektiv måste synas i organisationens policyer för öppen utbildning och öppna lärresurser. Anvisningar om hur tillgängligheten ska beaktas finns i *Rekommendationen om tillgänglighet i öppen utbildning* som utarbetats av Samordningen av öppen vetenskap.

Det är viktigt att organisationen ser till att personalen förstår de olika dimensionerna av inkludering. Anvisningar, utbildning och meritering är viktiga verktyg för detta. Organisationen bör också stödja lärarnas egna nätverk där de kan dela kompetens inom inkludering och inkluderande öppna lärresurser. Det är också bra att erbjuda tillgång till handledning i hur man utarbetar metadata som stöder inkludering i öppna lärresurser.

Precis som när det gäller tillförlitlighet bör organisationen utse en ansvarig instans som kan kontaktas gällande affilierade personers öppna lärresurser eller studieavsnitt som kränker jämlikhet eller likabehandling. Det är bra att ha öppet tillgänglig information om den ansvariga instansen och om hur man kontaktar den. Dessutom är det viktigt att organisationen funderar över processen kring hur man undersöker misstänkta kränkningar av jämställdhet och likabehandling i den öppna utbildningen och hur man reagerar på misstankar som visat sig vara befogade.

Unescos rekommendation för öppna lärresurser lyfter särskilt fram behovet av flerspråkighet när det gäller inkludering. Därför bör organisationen främja flerspråkighet i öppna lärresurser. Detta innebär att man åtminstone ser till att öppna lärresurser som är affilierade till organisationen är så lätta som möjligt att ändra till olika språk. Särskilt förtjänstfullt är det om man till exempel genom samarbete med andra organisationer säkerställer att öppna lärresurser finns tillgängliga mångsidigt på olika språk och att det finns tillräckligt med öppna lärresurser om centrala ämnen särskilt på minoritetsspråk.

REKOMMENDATION OM MERITER FÖR ÖPPEN UTBILDNING OCH ÖPPNA LÄRRESURSER

DENNA REKOMMENDATION STÖDER den fjärde principen i policyn för öppen utbildning och öppna lärresurser, enligt vilken det arbete som gjorts för att utveckla öppen utbildning och öppna lärresurser värdesätts i meritkriterierna och planeringen av arbetsuppgifterna. Syftet med rekommendationen är att lyfta fram god praxis som hjälper till att tillämpa principen.

INLEDNING

Öppen utbildning i olika former gagnar hela samhället genom att erbjuda människor fler möjligheter att utvidga sin kompetens och skaffa sig kunskap och ny förståelse. Denna rekommendation syftar till att säkerställa att de som främjar öppen utbildning får det erkännande de förtjänar för sitt arbete och att det främjande arbetet på ett naturligt sätt stöder deras framsteg i karriären.

De viktigaste aktörerna som främjar öppen utbildning är lärarna, men även många andra aktörer arbetar för öppen utbildning. Till exempel stöder och uppmuntrar högskolorna lärarna att använda och producera öppna lärresurser och deltar också aktivt i främjandet av öppen utbildning på nationell nivå. Denna rekommendation om meriter för öppen utbildning och öppna lärresurser är i första hand avsedd att handleda lärarna i att beakta meriter, men anvisningarna i rekommendationen kan också tillämpas på andra uppgifter och roller som främjar öppen utbildning, till exempel:

- forskare och forskningsprojekt som producerar öppna lärresurser
- studerande som har deltagit i främjandet av öppna lärresurser och annan öppen utbildning
- personer som stöder öppen utbildning i sitt eget arbete, till exempel biblioteksexperten, forskare, undervisningsplanerare och övrig stödpersonal
- påverkare som har kommunicerat om öppen utbildning och inspirerat andra att främja öppen utbildning

- chefer och beslutsfattare som i betydande grad har deltagit i främjandet av öppen utbildning och vars insats har haft omfattande konsekvenser för den öppna undervisningen.

Det är också bra att beakta att samma person kan ha många olika roller och främja öppen utbildning på olika sätt.

PRINCIPER SOM SKA BEAKTAS I MERITERNA

Att främja öppen utbildning kräver tid och kompetens av läraren och är en möjlig och viktig del av lärarens arbete. Det rekommenderas att organisationer har tydliga kriterier och anvisningar för hur man beaktar främjandet av öppen utbildning som en del av bedömningen av en lärares helhetsarbete till exempel vid rekrytering, framsteg i karriären, fastställande av lön, finansieringsansökningar och beviljande av priser. Utöver dessa rekommenderas i synnerhet högskolor att säkerställa att lärarna har möjlighet att använda sin arbetstid för att främja öppen utbildning och beakta den i sin arbetstidsplan. De viktigaste anvisningarna för beaktande av meriter finns samlade i tabell 1.

Betydelsen och innebörden för den öppna utbildningen kan variera utifrån syftet med bedömningen. De personer som ska bedömas ska alltid informeras om kriterierna och betoningarna.

Vid bedömningen av meriter för öppen utbildning ska man beakta mycket annat än antalet publicerade öppna lärresurser samt andra publikationer och meriter. Till exempel ska man beakta:

- **Kvalitet:** Det lönar sig att anlita experter för att bedöma kvaliteten. När det gäller öppna lärresurser kan man i kvalitetsbedömningen utnyttja de nationella *kvalitetskriterierna för öppna lärresurser*.
- **Verkan:** När det gäller verkan kan man i bedömningen ta hjälp av de öppna lärresursernas laddnings- eller användningsmängder, deltagar- eller prestationsmängder i öppna kurser och föreläsningar samt respons på alla dessa. Dock berättar inte heller siffrorna angående verkan allt, utan till exempel utvecklingen av en studerandes kompetens och djupgående inverkan på det begränsade samhället kan vara en större merit än ytlig påverkan på den bredare allmänheten.
- **Grad av öppenhet:** Utgångspunkten är att ju mer öppen utbildning läraren har främjat, desto större är meriten. Av motiverade skäl kan man vara flexibel med principerna och bedöma till exempel licensierade lärresurser med mer begränsade bearbetningsrättigheter så att det är lika meriterade som helt öppna lärresurser. Orsaken till en lägre grad av öppenhet kan till exempel vara branschspecifik praxis eller särskilda risker i anslutning till innehållet i vissa

lärresurser, till exempel föråldrade uppgifter eller känsligt material.

- **Samarbete:** En tanke med öppen utbildning är att möjliggöra samarbete mellan lärare samt till exempel mellan lärare och studerande. Till exempel bör det i bedömningen ses som positivt att man utnyttjar öppna material som andra har skapat när man utarbetar sina egna öppna lärresurser, utvecklar öppna kurser, föreläsningar och lärresurser tillsammans, samt gör de studerande delaktiga i utvecklingen av den öppna utbildningen.
- **Den arbetsmängd och kompetens som meriten kräver:** I fråga om kurser, föreläsningar och lärresurser kan arbetsmängden bedömas till exempel utifrån deras omfattning. I fråga om lärresurser kan också typen av lärresurs vara betydande, till exempel kräver det ofta mer arbete och kompetens för att utarbeta en nätkurs eller ett inlärningsspel än att publicera en föreläsningpresentation.

LÄRARNAS KOMPETENSNIVÅER

Öppen utbildning och öppna lärresurser kan utvecklas och främjas på många sätt. Var och en kan börja främja öppen utbildning på sin egen kompetensnivå. I takt med att kompetensen utvecklas blir det möjligt för en lärare att främja öppen utbildning och påverka inte bara studerandena utan också till exempel andra lärare, den egna organisationen, olika nationella och internationella intressentgrupper inom undervisning och forskning samt det övriga samhället.

Organisationerna bör ge lärarna möjlighet att utnyttja sin utveckling för att främja öppen utbildning, till exempel som en del av framsteg i ens karriär. Vid bedömningen av öppen utbildning kan man på olika sätt betona olika sätt att främja öppen utbildning och tillhörande meriter som lämpar sig för olika kompetensnivåer. Följande indelning kan utnyttjas för att definiera kompetensnivåerna och de meriter som är kännetecknande för dem.

1. Varje lärare kan främja öppen utbildning till exempel på följande sätt:
  - utveckla sin egen kompetens inom öppen utbildning och relaterade frågor (se *Kompetenskraven för öppen utbildning*),
  - utnyttja öppna lärresurser och program i sin undervisning samt
  - utnyttja inlärnings- och undervisningspraxis i anslutning till öppen utbildning i sin undervisning.
2. När en lärare får mer erfarenhet kan han eller hon främja öppen utbildning till exempel på följande sätt:

- referentgranska öppna lärresurser som gjorts av andra,
  - publicera egna öppna och tillgängliga lärresurser,
  - delta i att skapa helt öppna nätkurser (MOOC) eller hålla föreläsningar och kurser som är öppna för allmänheten (t.ex. Studia Generalia),
  - hjälpa andra i frågor som gäller öppen utbildning,
  - delta i bedömningen av andra lärare i egenskap av expert på öppen utbildning,
  - engagera studerande i skapandet av öppna lärresurser samt
  - öppet dela eller publicera sin egen inlärnings- och undervisningspraxis (till exempel i anslutning till planering, genomförande eller bedömning av undervisningen).
3. En lärare som är djupt insatt i öppen utbildning kan främja öppen utbildning på många olika sätt, till exempel:
- genom att bedriva forskning kring öppen utbildning,
  - genom att delta i nationella eller internationella nätverk för öppen utbildning eller projekt, samt
  - genom att leda nationella och internationella arbetsgrupper eller projekt för öppen utbildning.

REGISTRERING AV MERITER

Organisationerna bör ge tydliga anvisningar om hur man ska registrera meriter i samband med bedömningen av öppen utbildning och öppna lärresurser. Meriter med anknytning till öppen utbildning och öppna lärresurser kan registreras i ens CV, ens undervisningsportfolιο eller en organisations forskningsdatasystem. Målet är att man i framtiden ska kunna hämta merituppgifter i anslutning till öppen utbildning och öppna lärresurser direkt från olika datasystem.

I organisationernas anvisningar kan man dela in meriterna i öppna lärresurser, forskningsresultat om öppen utbildning, helt öppna kurser och föreläsningar samt öppen utbildning. I mån av möjlighet är det bra att beakta indelningen även i organisationens forskningsdatasystem. Samma indelning kan också tillämpas av lärare som till exempel vill upprätthålla sitt eget CV.

Öppna lärresurser

Beslut om publicering av öppna lärresurser fattas av den som har skapat resurserna. Enligt *Policyn för öppen utbildning och öppna lärresurser* rekommenderas användning av [Biblioteket för öppna lärresurser \(aoe.fi\)](#) för publicering av beskrivningsuppgifter om öppna lärresurser. Biblioteket ökar materialens sökbarhet, stöder produktionen av beskrivningsuppgifter och uppföljningen av hänvisningar. I Biblioteket för öppna lärresurser bifogas förutom beskrivningsuppgifter även en licens som informerar om

användarvillkoren samt annan dokumentation som underlättar användningen av materialet. Från biblioteket skapas också en permanent identifikation för öppna lärresurser som gör det möjligt att hitta och hänvisa till materialet.

I bedömningsituationer lönar det sig att be om att få lyfta fram några resurser av särskilt hög kvalitet. Som hjälp vid valet av öppna lärresurser av hög kvalitet kan man använda de nationella *kvalitetskriterierna för öppna lärresurser*. Mer information om utvalt material:

- hur effektiv har lärresursen varit (till exempel antal nerladdningar och användare, hänvisningar samt bedömningar av lärresursen),
- hur lärresursen uppfyller kvalitetskriterierna för öppna lärresurser,
- lärresursen omfattning och/eller den arbetsmängd som använts för att utarbeta materialet
- lärresurser som skapats i samarbete och vilken roll man har haft i utarbetandet, samt
- om lärresursen har publicerats med en begränsad licens (t.ex. en licens som förbjuder bearbetning), varför har denna licens valts?

Forskningsresultat

Forskningsresultat som registreras som meriter för öppen utbildning är:

- forskningspublikationer om öppen utbildning och öppna lärresurser, och
- öppna forskningsmaterial från undervisning.

När man dokumenterar dessa är det bra att följa etablerad praxis för forskningspublikationer och dokumentation av forskningsmaterial.

Helt öppna kurser och föreläsningar

Det lönar sig att anteckna till exempel följande uppgifter om helt öppna kurser och föreläsningar:

- kursens eller föreläsningens ämne och genomförande,
- kursens eller föreläsningens omfattning och/eller den arbetsmängd som använts för att planera den,
- eventuella permanenta identifikationer för nätkurser,
- hur effektiva kurserna och föreläsningarna har varit (deltagar- eller prestationsantal samt respons),
- egen roll i och bidrag till gemensamt skapade eller hållna föreläsningar och kurser
- avgiftsfrihet eller grund för avgifter för närföreläsningar och -kurser (till exempel täckande av kostnader för ordnande av utbildning).

Verksamhet i anslutning till öppen utbildning

Som meriter för verksamhet i anslutning till öppen utbildning kan man registrera till exempel följande aktiviteter:

- kurser i öppen utbildning och kompetens som förvärvats på annat sätt (förutom kursprestationer kan kompetensen verifieras till exempel med kompetensmärken),
- utnyttjande av öppna lärresurser samt inlärnings- och undervisningspraxis i den egna undervisningen samt respons från dessa,
- utveckling och delning av öppen inlärnings- och undervisningspraxis (till exempel en kort beskrivning av den utvecklade praxisen och en hänvisning där man kan bekanta sig närmare med praxisen),
- referentgranskning av öppen undervisning och lärresurser som producerats av andra,
- att man hjälper andra och utbildar dem i öppen utbildning,
- nationellt och internationellt samarbete i anslutning till öppen utbildning, samt
- ledning av nationella och internationella projekt för öppen utbildning (t.ex. hänvisning till projektdokumentation).

Tabell 1: Sammanfattning av meritaspekter för öppen utbildning.*Preciseringar till tabellen och dess kriterier finns i texten.*

Merit	Att beakta med tanke på registreringen av meriter	Att beakta med tanke på principerna och kompetensnivån
Lärresurser		
Grundläggande frågor (alla lärresurser)	Lärresursen och beskrivningen ska innehålla en licens som anger materialets användarvillkor. Öppna licenser CC BY och CC BY SA. Det är bra att motivera om materialet inte är öppet licensierat eller om det inte kan utnyttjas avgiftsfritt.	Orsaken till en lägre grad av öppenhet kan till exempel vara branschspecifik praxis eller särskilda risker i anslutning till innehållet i vissa lärresurser, till exempel föråldrade uppgifter.
	Det är bra att publicera en lärresurs eller dess beskrivning på en erkänd nationell eller internationell plattform (t.ex. aoe.fi), som garanterar att materialet får en bestående identifikation och beskrivning, även om materialet inte längre finns kvar, och att uppgifter om materialet kan hämtas.	
	En tillräcklig beskrivning och annan dokumentation om lärresursen underlättar återanvändningen och är därför en viktig merit.	
	I mån av möjlighet är det bra att beakta ordlistor, ontologier och standarder i informationen om beskrivningen av lärresursen samt maskinläsbarheten i beskrivningen.	
	Användningen av öppna filformat kan registreras som merit.	
Lärresurser som valts för bedömning	Det är bra att berätta hur lärresursen uppfyller t.ex. de nationella kvalitetskriterierna.	Använd experter och de nationella kvalitetskriterierna för öppna lärresurser som hjälp vid kvalitetsbedömningen.
	Det är bra att berätta om lärresursens verkan och betydelse (till exempel antalet nerladdningar och användare, hänvisningar samt bedömningar av lärresursen).	Observera att enbart antalet nerladdningar och användare inte är det enda kännetecknet på inverkan.
	Vid behov kan man berätta om lärresursens omfattning och/eller den arbetsmängd som använts för att utarbeta dem.	
	Det är bra att berätta om lärresursen har skapats i samarbete med andra och vilken roll den som ska bedömas har haft i utarbetandet av materialet.	

Tabell 1: Sammanfattning av meritaspekter för öppen utbildning.*Preciseringar till tabellen och dess kriterier finns i texten.*

Merit	Att beakta med tanke på registreringen av meriter	Att beakta med tanke på principerna och kompetensnivån
Forskningsresultat		
Forskningspublikationer om öppen utbildning	Etablerad praxis för forskningspublikationer följs.	Kan beaktas särskilt i bedömningar som fokuserar på forskning kring öppen utbildning.
Öppna forskningsmaterial som tagits fram i undervisning	Etablerad praxis för forskningsmaterialet följs.	Kan beaktas särskilt i bedömningar som fokuserar på forskning kring öppen utbildning.
Helt öppna kurser och föreläsningar	Man kan registrera till exempel följande:	Kan beaktas särskilt i bedömningen av mer erfarna lärare.
	kursens eller föreläsningens ämne och genomförande,	
	kursens eller föreläsningens omfattning och/eller den arbetsmängd som använts för att planera den,	
	eventuella permanenta identifikationer för nätkurser,	
	hur effektiva kurserna och föreläsningarna har varit (deltagar- eller prestationsantal samt respons),	
	egen roll i och bidrag till gemensamt skapade eller hållna föreläsningar och kurser	
	avgiftsfrihet eller grund för avgifter för närföreläsningar och -kurser (till exempel täckande av kostnader för ordnande av utbildning).	

Tabell 1: Sammanfattning av meritaspekter för öppen utbildning.*Preciseringar till tabellen och dess kriterier finns i texten.*

Verksamhet i anslutning till öppen utbildning		
Kurser i öppen utbildning och på annat sätt förvärvad kompetens	Kompetensen kan verifieras med kursprestationer och kompetenstecken.	Lämpar sig för bedömning på alla kompetens-nivåer.
Utnyttjande av öppna lärresurser samt inlärnings- och undervisningspraxis i den egna undervisningen	Man kan registrera exempel och berätta om responsen.	Lämpar sig för bedömning på alla kompetensnivåer.
Utveckling och delning av öppen inlärnings- och undervisningspraxis	Man kan beskriva den utvecklade praxisen och ge en hänvisning till var man kan bekanta sig närmare med den.	Kan beaktas särskilt i bedömningen av mer erfarna lärare.
Referentgranskning av öppen undervisning och läromedel som producerats av andra	Kan ge exempel.	Kan beaktas särskilt i bedömningen av mer erfarna lärare.
Att hjälpa andra och utbilda dem i öppen utbildning	Kan ge exempel.	Kan beaktas särskilt i bedömningen av mer erfarna lärare.

KOMPETENSKRAV FÖR ÖPPEN UTBILDNING

DESSA KOMPETENSKRAV har utarbetats för att stöda målen i policyn för öppen utbildning och öppna lärresurser. Kompetenskraven definierar vilka kunskaper och färdigheter den som utnyttjar öppna lärresurser, den som utarbetar öppna lärresurser och den som påverkar öppen utbildning borde behärska. Kompetenskraven kan utnyttjas till exempel vid planeringen av organisationens utbildningar i kompetens för öppen utbildning.

Kompetenskraven är kumulativa: den som utarbetar öppna lärresurser förutsätts också behärska kompetenskraven för den som utnyttjar öppna lärresurser och den som påverkar öppen utbildning förutsätts också behärska kompetenskraven för den som utarbetar öppna lärresurser.

ANVÄNDARE AV ÖPPNA LÄRRESURSER

Den som utnyttjar öppna lärresurser förstår grundbegreppen för öppen utbildning och kan placera resurserna i ett bredare fält för öppen vetenskap och forskning, kan hitta och utnyttja öppna lärresurser i sin egen undervisning med iakttagande av upphovsrätt och licensvillkor, samt kan bedöma kvaliteten på öppna lärresurser. Den som utnyttjar öppna lärresurser förutsätts:

- kunna förklara grundbegrepp för öppen utbildning, såsom begrepp inom öppna lärresurser, öppen inlärnings- och undervisningspraxis samt öppen källkod och öppen teknologi,
- förstå kopplingarna mellan öppen utbildning och referensramen för öppen vetenskap och forskning,
- förstå betydelsen av öppen utbildning för högskole- och forskningssamfundet samt det övriga samhället,
- kunna utnyttja lärresurser och annat material i den egna undervisningen och vid skapandet av egna lärresurser enligt upphovsrättens och de allmänna licenstypernas villkor,
- känna till de bästa kanalerna för att hitta öppna lärresurser,
- kunna utnyttja det nationella Biblioteket för öppna lärresurser för att hitta lärresurser,

- kunna identifiera många olika former och format av öppna lärresurser,
- kunna utnyttja andra öppna material i den egna undervisningen och i skapandet av egna lärresurser,
- förstå inverkan av lärresursens tillgänglighet och kvalitet på inlärningsresultaten,
- förstå grunderna för bedömning av tillgänglighet och kvalitet hos öppna lärresurser med hjälp av nationella kriterier, samt
- förstå hur öppna lärresurser kan referentgranska

DEN SOM UTARBETAR ÖPPNA LÄRRESURSER

Den som utarbetar öppna lärresurser kan utarbeta, publicera och beskriva öppna lärresurser, förstå dataskydds- och informationssäkerhetsfrågor i anslutning till öppna lärresurser samt visa sin förtjänst vid utarbetandet av öppna lärresurser. Den som utarbetar öppna lärresurser förutsätts:

- förstå vilka rättigheter och skyldigheter upphovsrättslagen ger och ålägger den som utarbetar lärresurser,
- förstå hur dataskyddet påverkar utarbetandet av öppna lärresurser, till exempel tillstånd för användning av bilder,
- förstå informationssäkerhetsfrågor i anslutning till öppna lärresurser,
- kunna ge andra användarrättigheter till materialet med olika licenser,
- kunna tillämpa verktyg för att utarbeta öppna lärresurser, i synnerhet sådana som grundar sig på öppen källkod och öppen teknologi,
- kunna utnyttja de nationella kvalitetskriterierna för öppna lärresurser när de egna materialen utarbetas,
- förstå hur tillgänglighetskraven och tillgänglighetsdirektivet gäller öppna lärresurser,
- kunna föra in beskrivningsuppgifter om öppna lärresurser i det nationella Biblioteket för öppna lärresurser,
- kunna publicera öppna lärresurser i det nationella Biblioteket för öppna lärresurser,
- förstå enligt vilka principer man meriteras för öppna lärresurser, samt
- kunna göra öppna lärresurser till en del av den egna publikationsförteckningen.

DEN SOM PÅVERKAR ÖPPEN UTBILDNING

Den som påverkar öppen utbildning känner till öppen inlärnings- och undervisningspraxis, vet hur öppna lärresurser och öppna webbkurser utvecklas tillsammans, samt identifierar nätverks- och meriteringspraxis för öppen utbildning. Den som påverkar öppen utbildning förutsätts:

- kunna tillämpa olika öppna inlärnings- och undervisningspraxis,
- förstå hur dataskyddet påverkar öppen inlärnings- och undervisningspraxis till exempel via dataskyddsriskerna på öppna plattformar,
- förstå kraven vid skapande av öppna nätkurser och MOOC-kurser,
- kunna engagera de studerande i att skapa lärresurser,
- förstå praxis för gemensam utveckling av lärresurser, såsom avtal om rättigheter och ansvar,
- känna till nätverk för öppen utbildning och öppna lärresurser,
- kunna utnyttja till exempel kompetensmärken i Open Badge för att påvisa kunskaper som erhållits om öppen utbildning,
- förstå enligt vilka principer man meriterar för öppen utbildning, samt
- kunna skriva in meriter för öppen utbildning i sin meritförteckning

REKOMMENDATION OM VERKTYG OCH PRAXIS FÖR ÖPPNA LÄRRESURSER

DEN HÄR REKOMMENDATIONEN behandlar praxis och verktyg gällande till öppna lärresurser. Rekommendationen stöder Delpolicyn för öppen tillgång till lärresurser, och är en av de åtgärder som nämns i den. I delpolicyn konstateras:

”Senast år 2022 utarbetar Samordningen av öppen vetenskap, tillsammans med högskolor och övriga organisationer som utvecklar öppen utbildning, en gemensam rekommendation för metoder och verktyg som säkerställer att de öppna lärresurserna är sökbara, interoperabla, återanvändbara och möjliga att vidareutveckla.”

Rekommendationen har utarbetats av expertgruppen i Öppen utbildning inom arbetsgruppen för tjänster i öppen utbildning. För detta ändamål har man även samlat in information från högskolefältet med hjälp av en enkät (1/2020).

Rekommendationen beskriver principer och frågor som de som skapar öppna lärresurser bör fundera på när de tar i bruk praxis och verktyg för att skapa av öppna lärresurser. Råden är indelade enligt de steg som ingår i skapande av lärresurser: att sätta sig in i lärresursen, produktion av lärresursen och publiceringen av lärresursen. I slutet av rekommendationen finns också anvisningar för hur organisationer ska stödja dem som skapar öppna lärresurser i valet av verktyg.

SÅ HÄR KOMMER DU I GÅNG

Innan en lärresurs utarbetas är det bra om den som skapar lärresursen behärskar central praxis för öppen tillgång. Detta omfattar i synnerhet öppna licenser, upphovsrätt och tillhörande avtal, fördelarna med öppenhet och meritering, integritetsskydd i öppna lärresurser samt hantering av lärresursens livscykel. Utöver organisationens anvisningar stöder de övriga rekommendationerna i detta dokument hanteringen av denna praxis.

Att skapa öppna lärresurser kan vara en mycket enkel process som bara omfattar några få verktyg för att stödja upphovsmannens eget tänkande och egen kunskapsbas, men det kan också vara en mycket mångfacetterad process under vilken upphovsmannen använder flera verktyg och andras sakkunskap. Den här rekommendation syftar till att underlätta valsituationerna i olika skeden av processen genom att bidra med frågor och aspekter att beakta, som är bra att ha i minnet när man väljer

verktyg i olika skeden av processen. Det kan finnas flera olika verktyg och praxis som lämpar sig för den egna lärresursen och de kan ändras med tiden, men vi rekommenderar att åtminstone följande används:

- [Creative Commons-licenser \(länk på engelska\)](#)⁴⁸ för att ange öppenheten
- [Biblioteket för öppna lärresurser](#)⁴⁹ för att garantera lärresursens sökbarhet.

NÄR DU BÖRJAR PRODUCERA LÄRRESURSER

Centralt vid utarbetandet av öppna lärresurser är de verktyg och den praxis som används. Det finns många olika, och de varierar bland annat beroende på typ av lärresurs – till exempel skiljer sig verktyg och praxis för att skapa och vidareutveckla videolärresurser från dem som används för textbaserade lärresurser. Dessutom finns det ofta flera olika verktyg för samma uppgift – till exempel kan man redigera text med ett mycket brett urval av olika verktyg.

Verktygen för att skapa öppna lärresurser kan i stor utsträckning vara desamma som de som du använder för icke-öppna lärresurser och andra alster. När du väljer verktyg och praxis för att skapa och vidareutveckla öppna lärresurser är det dock bra att beakta följande saker.

Användarvillkor

När du använder olika verktyg godkänner du samtidigt deras användarvillkor. Som med alla lärresurser lönar det sig att ta reda på vilka rättigheter verktyget kräver till det innehåll du producerar och i vilket land det finns (om verktyget lagrar dina uppgifter). Frågor om öppen tillgång gällande verktyg aktualiseras i synnerhet när verktyget erbjuder färdiga element (till exempel grafiska element, video, ljud) för att underlätta innehållsproduktionen. Kontrollera i sådana fall om du kan använda dessa även i Creative Commons-licensierade lärresurser. Ofta kan till exempel bilder från bildbanker (stock photos) inte licensieras öppet, så de kan inte användas om målet är att publicera slutresultatet med öppen tillgång.

Öppet filformat

Var uppmärksam på i vilka format du kan ladda ner din lärresurs från verktyget. Använd helst standardiserade, allmänna och

48 <https://creativecommons.org/>.

49 <https://aoe.fi/>.

öppna filformat så att du och andra som använder lärresursen kan använda och redigera den även oberoende av verktyg. Detta garanterar lärresursens beständighet, även om verktyget inte längre kan användas.

Det lönar sig att publicera materialet även i redigerbart format utöver de egentliga filerna för undervisningsändamål (till exempel för videomaterial publiceras projektfilen för den videoredigerare som använts utöver den färdiga videon).

- Rekommenderad anvisning eller praxis: [I innehållsförteckningen i denna anvisning från undervisnings- och kulturministeriet \(pdf, på finska\) finns en förteckning över olika öppna format.⁵⁰](#)

Verktygets livscykel och materialets beroende av ett visst verktyg

Granska verktyget ur ett kontinuitetsperspektiv. Rekommendationen är att välja ett verktyg som använder öppna filformat och som låter dig spara materialet i redigerbart format på din egen enhet. Om du har bestämt dig för att använda ett verktyg där det inte är möjligt bör du undersöka om verktygets framtid är stabil. Fundera också på vad du kan göra nu så att du kan dra nytta av lärresursen och det arbete som utförts kring den även om verktyget inte längre kan användas.

Många specialverktyg har en exportfunktion som gör att du åtminstone kan göra någon form av standardkopia av filen, även om dess redigerbarhet inte kan garanteras.

Tillgänglighet

Organisationerna har en lagstadgad skyldighet att producera tillgängliga lärresurser. Som skapare av lärresurser möjliggör du med hjälp av tillgänglighet att alla användare kan nyttja din lärresurs. Hur man gör en lärresurs tillgänglig varierar från verktyg till verktyg. Du underlättar öppnandet genom att kontrollera att verktyget har anvisningar om hur man gör lärresurserna tillgängliga och om du kan och hinner genomföra detta själv.

- Rekommenderad anvisning eller praxis: *Handbok i tillgänglighet till öppna lärresurser*

Dataskydd

Det är viktigt att tänka på hurdan praxis du har för att garantera integritetsskyddet i varje verktyg. Beakta detta särskilt i video- och bildmaterial. Kan du till exempel göra en inspelning av föreläsningen så att frågedelen (och därmed inlärnas tal)

⁵⁰ <https://www.digitalpreservation.fi/specifications/fileformats>

inte ingår i inspelningen? Hur kan du utesluta information om kursdeltagare om du delar en kopia av din kursplattform? Se till att dataskyddet är tillräckligt för de känsliga uppgifter som lagras.

Möjligheter att producera gemensam kunskap

Öppna lärresurser skapas ofta i samarbete. Fundera på vilka ramar verktyget ger för gemensamt arbete. I gemensamt producerade material är det viktigt att se till att alla förstår principerna för öppen publicering. Detta är särskilt viktigt om lärresursen produceras tillsammans med studerande. Kom överens om publiceringssättet med organisationen och de övriga aktörerna (plattformar/kanaler, filformat, publikens omfattning, licens, tidpunkt, huruvida författarnas eller upphovsmännens namn/signaturer visas).

- Rekommenderad anvisning eller praxis: *Rekommendation om upphovsrättsliga frågor som ska beaktas vid publicering av öppna lärresurser*

NÄR DU PUBLICERAR LÄRRESURSEN

När lärresursen är färdig för publicering är det mesta av arbetet gjort. Öppna lärresurser är dock avsedda att användas, så det lönar sig att publicera dem på ett sätt som underlättar sökbarheten. Vid publicering kan olika plattformar användas för den egna undervisningen, en bredare publik och de närmaste kollegorna, eller så kan allt ske på en enda publiceringsplattform. När du väljer publiceringsplattform lönar det sig att vara uppmärksam på följande saker.

Sökbarhet

Ett av syftena med publiceringen är att göra lärresursen sökbar. När du väljer verktyg kan du bedöma sökbarheten genom att kontrollera om det är möjligt att lagra metadata om lärresursen på publiceringsplattformen och hurdant metadata är. Du kan också kontrollera på vilket sätt lärresursen kan användas till exempel i bibliotekstjänster och undervisningstjänster. Berätta om din publicerade lärresurs i dina nätverk.

- Rekommenderad anvisning eller praxis: Användning av Biblioteket för öppna lärresurser (aoe.fi)

Licensiering

Kontrollera om publiceringsplattformen stöder öppen licensiering. Hur syns licenserna på publiceringsplattformen? Är det möjligt att bläddra endast i lärresurser med vissa licenser? Vilka licenser stöder verktyget? Använd helst publiceringsplattformar med Creative Commons-licenser där licensvillkoren visas tydligt. Kontrollera också om plattformen begär andra rättigheter till ditt innehåll.

Även om man inte kan välja en licens i publiceringsplattformen, kan man lägga till den som en del av lärresursen och använda en egen beskrivning – använd då den formulering som Creative Commons licensväljare (på engelska)⁵¹ anger så exakt som möjligt.

- Rekommenderad anvisning eller praxis: *Rekommendation om upphovsrättsliga frågor som ska beaktas vid publicering av öppna lärresurser*

Lärresursernas kvalitet

Fundera på hur väl man kan beakta Kvalitetskriterier för öppna lärresurser på publiceringsplattformen. Detta betyder till exempel om publiceringsplattformen möjliggör (sakkunnig)granskning, om plattformen kan ge de metadata som kvalitetskriteriet kräver, om man kan redigera lärresursen och dess uppgifter på plattformen i efterhand och om det är möjligt att samla in respons på lärresursen med hjälp av plattformen.

- Rekommenderad anvisning eller praxis: *Kvalitetskriterier för öppna lärresurser*

Livscykel och långvarig lagring av lärresursen

Ofta innehåller en lärresurs information som föråldras, eller så finns det andra orsaker att uppdatera lärresursen. Det är bra att beakta följande frågor när du väljer publiceringsplattform: Kan du uppdatera din lärresurs? Hurdan är uppdateringsprocessen? Vilka andra funktioner (t.ex. versionshantering) finns det på plattformen gällande detta? Om tidpunkten för uppdateringsbehovet är känd vid publiceringen är det bra att informera även lärresursens användare om detta.

Kontrollera också vilka villkor som gäller för lagring av lärresursen på publiceringsplattformen. Tar man bort lärresurser då och då? Får man en beständig identifierare eller länk till lärresursen?

Användbarhet och olika användningssätt

Kontrollera vilka användningssätt publiceringsplattformen tillhandahåller för din lärresurs: Kan man spara lärresursen till sin egen enhet? Kan man använda den i en webbläsare och är den mobilanpassad? Kan andra användare redigera lärresursen direkt? Använd helst publiceringsplattformar som gör det möjligt att ladda ner lärresurser så att de kan användas oberoende av om man har internetuppkoppling. Dessutom är det bra att välja publiceringsplattformar där upphovsmannskapet av redigeringar också tydligt kan anges. Använd helst publiceringsplattformar som inte begränsar lärresursen till exempel endast för användare

⁵¹ <https://creativecommons.org/choose/>.

i din organisation eller endast för inloggade användare när du gör lärresurser öppet tillgängliga.

Tillgänglighet

Kontrollera slutligen om publiceringsplattformen har ett tillgänglighetsutlåtande och hur den beaktar tillgängligheten. Välj publiceringsplattformar där du kan berätta om tillgängligheten i din egen lärresurs till exempel med hjälp av metadata. Beakta om de som använder lärresursen kan meddela dig om de hittar brister i tillgängligheten i din lärresurs.

- Rekommenderad anvisning eller praxis: *Kvalitetskriterier för öppna lärresurser* och *Handbok i tillgänglighet till öppna lärresurser*

ORGANISATIONENS PERSPEKTIV

Öppna lärresurser erbjuder synlighet och kontinuitet för organisationens undervisning och kompetens. Ett arbete som förverkligas med öppen tillgång medför dock egna utmaningar, där de som skapar lärresurserna behöver stöd. Den här rekommendationen beskriver vad organisationen bör beakta gällande verktyg och praxis.

Organisationen ska gärna vara strukturerad och tydligt informerad om följande redan innan skaparna av lärresurserna börjar utarbeta lärresurser eller göra dem öppet tillgängliga:

- vilka aktörer som ansvarar för att stödja skapandet och publiceringen av öppna lärresurser i olika skeden av processen
- hur man följer upp de lärresurser som produceras i organisationen samt hur de används och vad som räknas som lärresurs i uppföljningen
- hur olika lärmiljöer gör det möjligt att göra lärresurser öppet tillgängliga
- vilka (egna eller nationella) anvisningar och policyer för öppna lärresurser som iakttas
- vilka sätt det finns att stärka personalens kompetens i öppna lärresurser.

Policyn för öppen utbildning och öppna lärresurser samt övriga rekommendationer som ingår i dokumentet fungerar som stöd för alla ovannämnda punkter.

Stöd för produktionen av lärresurser

Organisationerna har flera olika slags praxis och verktyg för att skapa och vidareutveckla öppna lärresurser. Det är bra om verktyg som är avsedda för att skapa öppna lärresurser garanterar en lång livscykel och möjlighet att uppdatera lärresurserna. Möjlighet att använda öppna filformat är särskilt viktigt. Utöver

publiceringsversionen bör verktygen även erbjuda möjlighet att spara en redigerbar version i [öppet filformat \(länk på finska\) 52](#), så att det går att uppdatera lärresursen även om verktyget inte längre finns att tillgå.

Det är bra om organisationen har rekommendationer med information om vilka verktyg som används för att skapa lärresurser. Dessutom ska organisationen ha anvisningar om hur verktygen används och till exempel val av olika filformat. I anvisningarna är det bra att nämna vilka begränsningar verktygen har och hurdana lärresurser man kan utarbeta och öppna med hjälp av dem. Det är också värt att inkludera råd om hur man använder verktyget för att skapa tillgängliga lärresurser. Utöver anvisningarna är det bra att erbjuda utbildning och hjälp av stödpersoner för de valda verktygen och för processen att skapa lärresurser.

Ofta räcker inte enbart de tjänster som organisationen erbjuder till för att stöda behovet av mångsidiga lärresurser. En organisation som på ett bra sätt beaktar skapandet av öppna lärresurser tar hänsyn till detta och stöder och vägleder dem som tar fram öppna lärresurser.

En verksamhetskultur som bygger på samarbete

Det lönar sig för organisationen att uppmuntra till samarbete i skapandet av öppna lärresurser. Man kan också söka samarbetspartner i andra organisationer, och det är bra att uppmuntra den egna personalen att bilda omfattande nätverk. I projekt uppstår samarbete naturligt, så det är bra att redan i planeringsskedet fundera på om projektet kan inkludera skapande av öppna lärresurser.

Det är lättare att avtala om gemensamma produktioner med hjälp av en öppen licens än genom avtal om nyttjanderätt mellan projektparterna. Organisationens bör därför ge anvisningar om frågor som det är bra att komma överens om vid gemensamt skapande av öppna lärresurser, till exempel publicering av lärresursen, licensiering, omnämnande av namn och bakgrundsorganisationer samt eventuell uppdatering. *Rekommendationen gällande upphovsrättsliga frågor som bör beaktas vid öppen publicering av lärresurser* ger bra tips. Som ett konkret hjälpmedel kan organisationer erbjuda olika avtalsunderlag för lärresurser med flera upphovsmän.

Även inlärarna kan delta i skapandet av öppna lärresurser. Det lönar sig för organisationen att tänka igenom praxis för hur man beaktar inlärarnas andel i skapandet av lärresurser. När man funderar på praxis kan man använda *Rekommendationen gällande upphovsrättsliga frågor som bör beaktas vid öppen publicering av*

52 https://tieteentermipankki.fi/wiki/Avoin_tiede:avoin_tiedostomuoto.

lärresurser, som omfattar ett eget avsnitt om lärresurser som skapas med de lärande.

De verktyg som organisationen tillhandahåller ska gärna möjliggöra utveckling av öppna lärresurser i samarbete och även över organisationsgränserna. Det är också bra att ge närmare anvisningar om hur man använder verktygen både i samarbete mellan olika organisationer och i samarbete med de lärande.

Kvalitetssäkring av lärresurser

Publicering av öppna lärresurser är ett för organisationerna kritiskt skede i de öppna lärresursernas livscykel, eftersom öppna lärresurser också ger en inblick i organisationen – en omsorgsfullt färdigställd öppen lärresurs får mer uppskattning än lärresurser som publicerats ofullbordade. Det lönar sig för organisationen att se till att de öppna lärresurser som är kopplade till den är av så hög kvalitet som möjligt när de publiceras. För att säkerställa kvaliteten kan man ta hjälp av *Kvalitetskriterierna för öppna lärresurser*, och dessutom kan organisationen ha preciserande praxis gällande kvaliteten på öppna lärresurser. Konkreta stödtjänster är till exempel stöd för språkvård och redaktionellt arbete med lärresurser.

Lagen förpliktar organisationen att säkerställa tillgängligheten hos det webbinnehåll den tillhandahåller, och dessutom är tillgänglighet en del av kvaliteten. Tips för att stödja tillgängligheten i öppna lärresurser finns i *Handbok i tillgänglighet till öppna lärresurser*. Konkreta exempel på stöd är automatiska textningsverktyg för videor eller avtal med textningstjänster. Tillgängligheten hos öppna lärresurser ökas även av att de finns tillgängliga på användarnas egna språk. Därför lönar det sig för organisationen att fundera på vilka lärresurser som ska översättas till olika språk och hur översättningsprocessen fungerar.

Det lönar sig för organisationen att instruera dem som tar fram öppna lärresurser om hurdana material som ska ange organisationens namn och eventuella andra kontaktuppgifter, och var dessa inte får synas. Det är också bra att ge närmare anvisningar om till exempel organisationens logotyp och grafiska profil.

Organisationen bör se till att de öppna lärresurser som är kopplade till den har skapats och publicerats så att alla parter upphovsrätt respekteras. Som hjälpmedel kan man utnyttja *Rekommendationen gällande upphovsrättsliga frågor som bör beaktas vid öppen publicering av lärresurser*. Organisationen ska tillhandahålla anvisningar och närstöd om upphovsrätt och licenser som används för öppna lärresurser. Som konstaterats ovan är det skäl att erbjuda information om hur man ingår avtal om de lärresurser som skapats i samarbete.

Publicering av lärresurser

Organisationen ska gärna ha en rekommendation om publiceringsplattformar för öppna lärresurser. Det är skäl att i rekommendationen ange principer för val av publikationsplattform och om man till exempel vill spara olika typer av lärresurser på olika plattformar. Dessutom lönar det sig att kontrollera att lärresurser som publicerats på de rekommenderade publiceringsplattformarna säkerhetskopieras tillräckligt väl. Bra alternativ till publiceringsplattformar är öppna plattformar som blivit standard, som det nationella [Biblioteket för öppna lärresurser](#).

Det är bra om organisationen ger anvisningar till dem som skapar öppna lärresurser om hur metadata som beskriver lärresursens innehåll publiceras. Rekommendationen är att metadata för nationellt öppna lärresurser publiceras i Biblioteket för öppna lärresurser (aoe.fi). Det är bra om organisationen erbjuder stöd för att utarbeta metadata för lärresurserna.

Organisationen kan använda egna lärplattformar för antingen externt eller internt bruk. Om plattformen är tillgänglig också för personer utanför organisationen kan den vara en möjlig plattform för lagring av öppna lärresurser. Även lärplattformar som används endast internt inom organisationen ska gärna ge de lärande möjlighet att ladda ner lärresurser till sin egen dator. För lärplattformar avsedda för extern användning är rekommendationen att man använder [MPASSid](#)⁵³ och [Haka](#)-autentisering (på finska)⁵⁴ för att underlätta samarbetet mellan organisationer.

Det lönar sig för organisationen att i sin egen kommunikation presentera öppna lärresurser som organisationens personal har skapat. För skaparna är det bra att tillhandahålla anvisningar om lärresursers sökbarhet och profilering genom dem.

---

53 <https://www.oph.fi/sv/tjanster/informationshantering/mpassid>.

54 <https://www.csc.fi/haka-kayttajatunnistusjarjestelma>.

Öppen
vetenskap

Vetenskapliga
samfundens delegation

tjnk